

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

СМІРНОВА ДАР'Я ОЛЕКСАНДРІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
політології та державного
управління
д.політ.н., професор
_____ Чальцева О.М.
«_____» _____ 20__ р.

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ
В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ**

Спеціальність 052 Політологія
Бакалаврська робота

Науковий керівник:
Дубель М.В., старший викладач кафедри
політології та державного управління,
д-р. філос. з м.е.в.

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Смірнова Д. О. Трансформація моделей взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій у сучасній Україні в контексті розвитку публічної політики.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавра за спеціальністю 052 «Політологія». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2026.

У роботі здійснено комплексний аналіз трансформації моделей взаємодії між громадянським суспільством та державними інституціями в сучасній Україні в контексті розвитку публічної політики. Розглянуто теоретичні підходи до розуміння громадянського суспільства як суб'єкта публічної політики та проаналізовано різні моделі взаємодії держави і суспільства, зокрема ієрархічну, консультативну, партнерську та синергетичну. Встановлено, що еволюція взаємодії в Україні відбувалася від домінування держави до мережевої партнерської моделі, особливо після 2014 року та в умовах воєнного часу. Доведено, що інституціоналізація механізмів діалогу, зокрема через громадські ради, інструменти участі та цифрові інструменти демократії, суттєво підвищила інклюзивність та ефективність процесів формування публічної політики. Особливу увагу приділено ролі громадянського суспільства як активного стейкхолдера, що впливає на формування порядку денного, реалізацію та моніторинг політики. У дослідженні застосовано системний, інституційний, структурно-функціональний, історико-нормативний та компаративний методи для оцінки взаємозв'язку між рівнем партнерської взаємодії та якістю публічної політики. Підтверджено гіпотезу про те, що вищий рівень імплементації партнерських моделей взаємодії сприяє підвищенню ефективності, прозорості та легітимності публічної політики, а також зростанню довіри громадян до державних інституцій. Компаративний аналіз етапів розвитку державності України засвідчив наявність прямої залежності між рівнем громадянської участі та результативністю політики. За результатами дослідження запропоновано

напрями вдосконалення механізмів взаємодії, зокрема посилення інституційної бази, розширення інструментів участі, підвищення комунікаційної спроможності органів влади та підтримку адвокаційних ініціатив громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, публічна політика, державні інституції, НУО, партнерство, врядування, Україна.

ABSTRACT

Smirnova D. Transformation of Interaction Models Between Civil Society and State Institutions in Modern Ukraine in the Context of Public Policy Development.

Qualification work for the degree of "Bachelor" in the specialty 0312 Political sciences and civics. Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2026.

This thesis provides a comprehensive analysis of the transformation of interaction models between civil society and state institutions in modern Ukraine within the framework of public policy development. It examines theoretical approaches to understanding civil society as an actor of public policy and analyzes various models of state-society interaction, including hierarchical, consultative, partnership, and synergistic models. The research establishes that the evolution of interaction in Ukraine has progressed from a state-dominated model to a network-based partnership model, particularly after 2014 and during the wartime period. It demonstrates that the institutionalization of dialogue mechanisms, including public councils, participatory instruments, and digital democracy tools, has significantly enhanced the inclusiveness and effectiveness of policy-making processes. Special attention is given to the role of civil society as an active stakeholder influencing policy agenda-setting, implementation, and monitoring. The study applies systemic, institutional, structural-functional, historical-normative, and comparative methods to assess the relationship between the level of partnership interaction and the quality of public policy outcomes. The thesis confirms the hypothesis that a higher level of implementation of partnership-based interaction models leads to increased effectiveness, transparency, and legitimacy

of public policy, as well as higher public trust in state institutions. A comparative analysis of different stages of Ukraine's state development highlights a direct correlation between civic participation and policy performance indicators. Based on the findings, the thesis proposes directions for improving interaction mechanisms, including strengthening institutional frameworks, expanding participatory tools, enhancing communication capacity of public authorities, and supporting advocacy initiatives of civil society organizations.

Keywords: civil society, public policy, state institutions, NGOs, partnership, governance, Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	11
1.1. Громадянське суспільство та державні інституції як суб'єкти публічної політики.....	11
1.2. Моделі взаємодії держави та громадянського суспільства: теоретичні підходи та класифікації	16
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ МОДЕЛЕЙ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ.....	22
2.1. Історичні етапи розвитку взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій (1991-2014 рр.).....	22
2.2. Трансформація моделей взаємодії в умовах децентралізації та воєнного часу (2014-2025 рр.).....	29
РОЗДІЛ 3. ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЯК РЕСУРС ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	37
3.1. Партнерська модель взаємодії: механізми, інструменти та управлінський потенціал.....	37
3.2. Оцінка впливу партнерської взаємодії на ефективність управлінських рішень і рівень суспільної довіри.....	43
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	56
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах трансформації політичної системи України особливого значення набуває проблема ефективної взаємодії між державними інституціями та громадянським суспільством. Після 2014 року, внаслідок Революції Гідності та підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, відбулися суттєві зміни у підходах до формування та реалізації публічної політики. Євроінтеграційний курс держави передбачає впровадження демократичних стандартів врядування, серед яких ключовими є відкритість, підзвітність, інклюзивність та участь громадян у процесах прийняття рішень [53].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС закріплює необхідність розвитку громадянського суспільства як одного з базових елементів демократичного врядування. Зокрема, вона передбачає сприяння участі громадськості у формуванні державної політики, розвиток інститутів громадянського суспільства та зміцнення діалогу між владою і громадянами [53]. У відповідь Україна розпочала процес інституціоналізації механізмів участі, що проявилось у впровадженні електронної демократії, розвитку громадських рад, публічних консультацій та інших інструментів залучення громадян до управління.

Важливим етапом стало прийняття низки нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про громадські об'єднання», а також впровадження стратегічних документів, спрямованих на розвиток громадянського суспільства та публічної політики. Крім того, у рамках реформ децентралізації було створено нові можливості для участі громадян на місцевому рівні, зокрема через громадський бюджет, консультаційні механізми та участь у розробці локальних політик [54, 34].

Особливої актуальності набуває дослідження взаємодії держави та громадянського суспільства в умовах воєнного стану (2022–2025), коли відбувається формування нових, більш гнучких та мережевих моделей взаємодії. Волонтерські рухи, громадські організації та ініціативні групи фактично

інтегрувалися у процеси прийняття рішень у сферах оборони, гуманітарної допомоги та соціальної політики, що свідчить про формування синергетичної моделі взаємодії [6, 7, 42].

Водночас, попри позитивні зміни, залишаються суттєві виклики, пов'язані з недостатньою інституціоналізацією діалогу, формальним характером окремих механізмів участі, обмеженою ефективністю впливу громадянського суспільства на прийняття рішень, а також нерівномірністю розвитку інструментів участі на різних рівнях влади. Це зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу моделей взаємодії держави та громадянського суспільства та їх впливу на якість публічної політики.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена потребою у визначенні ефективних моделей взаємодії між державою та громадянським суспільством, що сприяють підвищенню якості управлінських рішень, рівня довіри громадян та результативності публічної політики.

Стан наукової розробленості теми. Стан наукової розробленості теми. Теоретичні та прикладні аспекти взаємодії держави і громадянського суспільства посідають важливе місце в сучасній політичній науці та науці публічного управління. Значний внесок у дослідження громадянського суспільства в Україні зробили О. Корнієвський [11; 59], В. Степаненко [18], Т. Яровой [52], Г. Берченко [5], які досліджували процеси становлення громадянського суспільства, демократизації та розвитку механізмів громадської участі. Окремі аспекти трансформації громадянського суспільства в умовах пострадянських змін та після Революції Гідності висвітлено у працях Л. Жужи [15], М. Бунік [8], Т. Цокур [49] та інших українських науковців. Проблематика взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій у контексті публічної політики розглядається також у працях фахівців з державного управління, які досліджують механізми громадської участі, консультативно-дорадчі органи, електронну демократію та партисипативне врядування. Особлива увага приділяється впливу децентралізації та цифрової трансформації на розвиток партнерських моделей взаємодії між владою та громадянськістю.

У зарубіжній науковій літературі концептуальні основи взаємодії держави та громадянського суспільства сформувалися завдяки працям Ю. Габермаса [50], Дж. Коена та Е. Арато [58], Р. Патнема [74], Я. Кооімана [66], Р. Родса [76] і Г. Алмонда [55]. Їхні дослідження заклали підґрунтя для розвитку теорії врядування, мережевого управління, соціального капіталу та публічної сфери, що сьогодні активно використовуються для аналізу сучасних моделей взаємодії держави й громадянського суспільства.

Попри значний науковий доробок, недостатньо дослідженими залишаються процеси трансформації моделей взаємодії державних інституцій та громадянського суспільства в умовах повномасштабної війни, розвитку цифрових інструментів участі та реалізації євроінтеграційного курсу України. Саме ці аспекти зумовлюють необхідність подальшого наукового осмислення зазначеної проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в рамках тематичного плану НДР Донецького національного університету імені Василя Стуса – ініціативного фундаментального дослідження кафедри політології та державного управління: «Публічна політика і державне управління в умовах війни та повоєнного відновлення України» (реєстраційний номер 0123U101423).

Гіпотеза бакалаврського дослідження. Чим вищий рівень імплементації партнерських моделей взаємодії між громадянським суспільством та державою, тим вищими є показники якості, ефективності та легітимності публічної політики.

Мета дослідження: Проаналізувати трансформацію моделей і механізмів взаємодії між державними інституціями та громадянським суспільством у сучасній Україні та визначити вплив партнерських форм цієї взаємодії на якість і ефективність публічної політики.

З поставленої мети випливають такі **завдання**:

- дослідити теоретико-концептуальні засади взаємодії держави та громадянського суспільства;
- проаналізувати основні моделі взаємодії та їх класифікації у політичній

науці;

- дослідити еволюцію моделей взаємодії в Україні;
- оцінити рівень інституціоналізації механізмів участі громадян;
- проаналізувати вплив різних моделей взаємодії на якість публічної політики;
- виявити ключові проблеми та виклики у взаємодії держави та громадянського суспільства;
- розробити рекомендації щодо підвищення ефективності партнерських моделей взаємодії.

Об'єкт дослідження. Процеси взаємодії державних інституцій і громадянського суспільства в системі публічного управління України.

Предмет дослідження. Моделі, механізми та інструменти взаємодії державних інституцій і громадянського суспільства у процесі формування та реалізації публічної політики.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Серед загальнонаукових методів застосовано аналіз і синтез для узагальнення наукових підходів до розуміння взаємодії держави та громадянського суспільства, а також системний метод, який дозволив розглядати публічну політику як цілісну систему взаємодії державних інституцій та громадянського суспільства. Серед спеціальних методів використано історичний метод для дослідження еволюції моделей взаємодії в Україні; інституційний метод для аналізу механізмів участі громадян та діяльності інститутів громадянського суспільства; порівняльний (компаративний) метод для зіставлення різних моделей взаємодії та оцінки їхнього впливу на якість публічної політики.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування для вдосконалення механізмів взаємодії з громадянським суспільством. Висновки та рекомендації спрямовані на підвищення ефективності публічної політики, розвиток інструментів участі громадян та зміцнення довіри до державних

інституцій. Також результати можуть бути використані громадськими організаціями, аналітичними центрами та дослідниками у сфері публічного управління.

Апробація результатів роботи. Робота пройшла апробацію шляхом публікації у рамках III міжнародної науково-практичної конференції «Публічна політика в умовах війни та міжнародних викликів» (м. Вінниця, 16 квітня 2026 р.), назва тез «трансформація моделей взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій у сучасній Україні в контексті розвитку публічної політики» [42].

Структура роботи. Бакалаврська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 84 найменувань. Обсяг роботи складає 69 сторінок, при цьому основний зміст роботи займає 55 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Громадянське суспільство та державні інституції як суб'єкти публічної політики

Громадянське суспільство є одним із ключових елементів сучасної демократичної політичної системи, що забезпечує баланс між інтересами держави та громадян. Воно виступає не лише як сфера соціальної активності, але й як повноцінний актор публічної політики, здатний впливати на процеси прийняття управлінських рішень, формування політичного порядку денного та здійснення контролю за діяльністю державних інституцій. У сучасних умовах розвитку України роль громадянського суспільства значно зростає, особливо в контексті демократичних трансформацій та євроінтеграційних процесів.

У науковій літературі поняття «громадянське суспільство» трактується як сукупність незалежних від держави соціальних інститутів, організацій і відносин, що функціонують на засадах самоорганізації, добровільності та автономії [39]. Як зазначає А. Кляйн, громадянське суспільство є соціальною сферою, що існує поза межами держави та ринку і охоплює добровільні об'єднання, ініціативи та асоціації громадян, через які вони реалізують спільні інтереси та впливають на суспільно-політичні процеси [65]. У свою чергу, Ю. Габермас концептуалізує його як «публічну сферу, де через комунікативну дію та дискурс формується суспільна думка, яка впливає на діяльність влади [3]. Водночас українські дослідники підкреслюють, що громадянське суспільство виступає механізмом артикуляції та агрегування суспільних інтересів, а також двостороннім каналом комунікації між громадянами та владою [76].

Важливе значення для розуміння природи громадянського суспільства мають класичні політико-філософські концепції. Одним із перших системних дослідників співвідношення держави та громадянського суспільства був Георг Вільгельм Фрідріх Гегель. У праці «Філософія права» він розглядав громадянське суспільство як проміжну сферу між сім'єю та державою, де

реалізуються приватні інтереси громадян, економічна діяльність та соціальна взаємодія. На відміну від держави, яка втілює загальний інтерес, громадянське суспільство, за Гегелем, є сферою множинності інтересів та добровільних об'єднань.

Подальший розвиток концепції громадянського суспільства пов'язаний із працями Алексіса де Токвіля. Досліджуючи функціонування демократії у Сполучених Штатах Америки, він дійшов висновку, що добровільні асоціації громадян виступають фундаментом демократичного ладу, оскільки сприяють розвитку довіри, політичної культури та навичок самоорганізації. На думку дослідника, саме через участь у громадських об'єднаннях громадяни набувають досвіду колективної відповідальності та впливу на політичні процеси.

Суттєвий внесок у розвиток сучасного розуміння громадянського суспільства зробив Антоніо Грамші. Він розглядав його як сферу формування суспільної згоди та виробництва політичних смислів, що функціонує через систему громадських організацій, освітніх установ, медіа та культурних інституцій. У межах такого підходу громадянське суспільство виступає не лише посередником між державою та громадянами, а й самостійним джерелом політичного впливу та суспільних трансформацій.

Розвиток концепції громадянського суспільства зумовив появу різних підходів до трактування його взаємодії з державою. У цьому контексті С. Костючков аналізує три ключові підходи до визначення взаємозв'язку цих двох інститутів. Відповідно до першого підходу, вони розглядаються як збіжні соціальні системи, де межі між публічною владою та цивільним сектором поступово розмиваються заради досягнення суспільного блага. Другий підхід акцентує увагу на їхній автономії, де громадянське суспільство виконує суто захисну та опозиційну функцію щодо державного апарату. Третій, найбільш інтегративний підхід, визначає їх як взаємодоповнюючі структури публічної політики, що кооперуються через інституціоналізовані канали комунікації [17].

Сутність та специфічна особливість громадянського суспільства полягає у його багатовимірності, поліструктурності та здатності до швидкої мережевої

адаптації. Воно включає громадські організації, благодійні фонди, професійні асоціації, аналітичні центри, волонтерські рухи та інші неформальні форми самоорганізації громадян. Усі ці елементи виконують важливі функції: представницьку, контрольну, комунікаційну та мобілізаційну. Зокрема, громадські організації виступають інструментом представлення та захисту інтересів різних соціальних груп, тоді як аналітичні центри забезпечують експертну підтримку та верифікацію політичних рішень на етапі їх розробки [21].

В українському контексті розвиток громадянського суспільства має свою унікальну специфіку, що зумовлена складною матрицею історичних, політичних та соціально-економічних чинників. Після здобуття Україною незалежності у 1991 році громадянське суспільство перебувало на початковому етапі становлення, що характеризувався низьким рівнем інституціоналізації, слабким фінансовим менеджментом та обмеженим впливом на політичні процеси в межах пострадянської номенклатурної системи. Однак Помаранчева революція 2004 року та Революція Гідності 2013–2014 років стали потужними історичними каталізаторами його активізації. Ці події запустили процес якісної трансформації громадянського суспільства з пасивного спостерігача у впливового, суверенного суб'єкта публічної політики, здатного змінювати вектор розвитку держави [7].

Важливим аспектом є нормативно-правове закріплення ролі громадянського суспільства в Україні, яке створює юридичні гарантії для його функціонування. Конституція України гарантує свободу об'єднань громадян (Стаття 36), право на участь у державному управлінні та право на звернення до органів влади. Крім того, Закон України «Про громадські об'єднання» 2012 року визначив сучасні правові засади діяльності громадських організацій, значно спростивши їх реєстрацію та розширивши їхню участь у суспільному житті. Важливим кроком стало також впровадження дієвих нормативних механізмів участі громадськості у формуванні політики, зокрема через обов'язкові публічні консультації, інструменти електронної демократії, електронні петиції та громадські ради при органах виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Державні інституції, у свою чергу, виступають другим ключовим суб'єктом публічної політики. Вони представляють систему органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють управлінські функції, забезпечують реалізацію політичних рішень, володіють легітимною монополією на примус та відповідають за загальний контур формування державної політики.

У сучасній теорії публічної політики держава розглядається не лише як домінуючий або ізольований актор, але як один із рівноправних учасників складної мережі взаємодій із громадянським суспільством, бізнесом та міжнародними організаціями. Це свідчить про поступовий перехід від традиційної ієрархічної системи державного управління до більш відкритих і партнерських форм взаємодії між владою та суспільством. За такої моделі на перше місце виходить не адміністративний тиск, а координація, горизонтальне партнерство, взаємний компроміс та копродукція суспільних благ. Сучасні дослідження публічного врядування дедалі більше акцентують увагу на мережевому характері політичних процесів та необхідності міжсекторальної взаємодії. Так, нідерландський дослідник Ян Кооїман розглядає врядування як процес взаємодії державних і недержавних суб'єктів, які спільно беруть участь у виробленні та реалізації управлінських рішень. Науковець наголошує, що в сучасному суспільстві держава вже не є єдиним суб'єктом управління, оскільки значну роль у розв'язанні суспільних проблем відіграють громадські об'єднання, професійні спільноти та інші інститути громадянського суспільства. Відтак управління ґрунтується не лише на владному впливі, а й на співпраці, узгодженні інтересів та спільній відповідальності учасників суспільних відносин [66].

Особливого значення набуває взаємодія між державою та громадянським суспільством у процесі формування публічної політики. Публічна політика визначається як система цілеспрямованих дій органів влади, спрямованих на вирішення суспільно значущих проблем. Відповідно до підходу Ч. Джонса, процес вироблення політики є послідовністю взаємопов'язаних етапів, що охоплюють визначення проблеми, розроблення та ухвалення рішень, їх реалізацію і подальшу оцінку результатів. У межах цього процесу інститути громадянського суспільства

можуть впливати на формування порядку денного, брати участь в обговоренні рішень та здійснювати громадський контроль за їх виконанням [64].

В Україні інституціоналізація цієї взаємодії відбувається через розгалужену низку практичних механізмів. До них належать громадські ради при органах виконавчої влади, спільні робочі групи з розробки нормативно-правових актів, інструменти електронної демократії (такі як платформа «Взаємодія»), місцеві петиції, а також громадський бюджет. Ці інструменти сприяють підвищенню прозорості, підзвітності, інклюзивності та загальної ефективності ухвалених управлінських рішень на всіх рівнях влади. У контексті українських реалій особливу роль відіграє волонтерський рух, який набув безпрецедентного масштабу та інституційного розвитку після 2014 року і особливо під час повномасштабної війни (2022–2025 рр.). Волонтерські організації та благодійні фонди стали стратегічними партнерами держави у сфері оборони, забезпечення національної безпеки, соціального захисту, логістики та гуманітарної допомоги. Це свідчить про формування принципово нової моделі взаємодії суб'єктів публічної політики – синергетичної моделі «спільної стійкості», де громадянський сектор здатен оперативно підсилювати та частково заміщувати функції державних інституцій в умовах критичних криз [19, 42].

Через ці показники, ми бачимо громадянське суспільство поступово трансформується з об'єкта державної політики у повноцінного суб'єкта, здатного впливати на всі етапи політичного циклу — від формування порядку денного до оцінювання результатів реалізованої політики. Такий підхід відповідає сучасним демократичним стандартам, які передбачають активне залучення громадян до процесів управління державними справами. У документах Європейського Союзу громадянське суспільство розглядається як важливий елемент демократичного врядування та європейської інтеграції. Європейська комісія у своїх підходах до врядування наголошує на необхідності забезпечення інклюзивності, підзвітності та широкої участі громадян у процесах ухвалення рішень, особливо на місцевому рівні. Для України це має особливе значення в контексті реалізації

євроінтеграційного курсу та адаптації національної системи публічного управління до європейських стандартів [78].

Підсумовуючи, громадянське суспільство та державні інституції виступають взаємопов'язаними та взаємозалежними суб'єктами публічної політики, характер взаємодії яких безпосередньо визначає якість, легітимність та ефективність управлінських рішень. Їхні відносини впродовж років незалежності еволюціонували від патерналістських та конфронтаційних моделей до сучасного партнерства, що відображає загальні тенденції демократичного транзиту України та її євроінтеграційного поступу.

Тому можемо зазначити, що громадянське суспільство в сучасній Україні є не лише сферою вільної соціальної активності, але й ключовим, ключовим актором публічної політики. Разом із державними інституціями воно формує нову, сучасну модель врядування, засновану на засадах мережевого партнерства, широкої партисипації, прозорості та взаємної відповідальності за розвиток держави.

1.2. Моделі взаємодії держави та громадянського суспільства: теоретичні підходи та класифікації

Взаємодія між державою та громадянським суспільством є важливою умовою функціонування демократичної політичної системи. Саме характер цієї взаємодії визначає рівень участі громадян у політичному процесі, ступінь відкритості державних інституцій та ефективність реалізації публічної політики. У політичній науці сформувалися різні підходи до розуміння відносин між державою та суспільством, які відображають еволюцію уявлень про роль громадян у процесах управління.

У традиційних концепціях держава розглядалася як основний суб'єкт політичного управління, тоді як суспільству відводилася переважно підпорядкована роль. Проте розвиток демократичних інститутів сприяв поступовому перегляду такого підходу. Громадянське суспільство почало

сприйматися не лише як об'єкт державного впливу, а як самостійний учасник політичного процесу, здатний впливати на формування та реалізацію публічної політики.

Однією з найбільш впливових концепцій взаємодії держави та громадянського суспільства є теорія публічної сфери Ю. Габермаса. У праці «Between Facts and Norms» дослідник обґрунтовує, що громадянське суспільство формує простір суспільної комунікації, у межах якого відбувається обговорення політичних проблем та вироблення суспільно значущих позицій. Через механізми публічного обговорення громадяни та їхні об'єднання здатні впливати на процес ухвалення політичних рішень, забезпечуючи їхню демократичну легітимність [16].

Вагомий внесок у розвиток теорії взаємодії держави та громадянського суспільства зробили Дж. Коен та Е. Арато. Вони розглядають громадянське суспільство як автономну сферу суспільного життя, що функціонує між державою та ринком. Науковці наголошують, що демократичний розвиток неможливий без незалежних громадських організацій, соціальних рухів та інших форм громадянської самоорганізації, які забезпечують представництво суспільних інтересів і здійснюють контроль за діяльністю влади. Таким чином, взаємодія держави та громадянського суспільства розглядається ними як необхідна умова підтримання демократичного політичного порядку [58].

Важливе значення для дослідження цієї проблематики має також концепція соціального капіталу Р. Патнема. У роботі «Making Democracy Work» він доводить, що результативність діяльності державних інституцій значною мірою залежить від рівня довіри в суспільстві, розвитку горизонтальних зв'язків та готовності громадян до співпраці. Соціальний капітал створює підґрунтя для ефективної взаємодії між громадянами та владою, сприяючи виробленню спільних рішень і підвищенню якості державного управління. За такого підходу громадянське суспільство виступає не лише учасником політичного процесу, а й важливим ресурсом підвищення спроможності державних інституцій [74]. Для

систематизації цих ідей в рамках дослідження викоремлюємо у три ключові методологічні підходи:

Інституційний підхід акцентує увагу на ролі формальних і неформальних інститутів, які визначають «правила гри» для органів влади та громадського сектору. У межах цього підходу важливою є концепція «інституційного нашарування» (Дж. Магоні, К. Телен), яка доводить, що трансформація взаємин держави та суспільства найчастіше відбувається не через радикальний злам, а шляхом поступового накладання нових нормативних елементів на існуючі структури. В українських реаліях цей механізм чітко простежується після 2014 року, коли на стару адміністративну матрицю було «нашаровано» цифрові інструменти прямої участі: електронні петиції, системи відкритих даних та громадські бюджети [69].

Структурно-функціональний підхід розглядає політичну систему як цілісний організм, де громадянське суспільство забезпечує функції артикуляції (формулювання) та агрегування (об'єднання) суспільних інтересів, а також здійснює цивільний контроль. Держава взамін реалізує конверсійні функції — ухвалює рішення та забезпечує правопорядок [55]. Якщо влада штучно блокує ці канали участі, система втрачає баланс, що призводить до криз і, як показує досвід України, провокує масштабні постреволюційні трансформації.

Мережевий підхід виникає як заперечення класичної бюрократичної ієрархії. Тут держава втрачає монополію на управління і стає лише одним із вузлів у складній архітектурі взаємодії, яка об'єднує третій сектор, бізнес та міжнародні інституції [16]. Вітчизняний дослідник М. Бунік наголошує, що перехід до мережових моделей не знищує ієрархію повністю, а трансформує її у гнучкіші форми, де держава і суспільство врівноважують одне одного через самоврядні відносини [17].

Аналізуючи український контекст, В. Степаненко констатує, що після Революції Гідності в Україні відбувся помітний перехід від суто декларативних, консультативних форм взаємодії до реальних партнерських моделей, де

громадські організації беруть безпосередню участь у розробці та моніторингу державної політики [45].

Загалом, аналіз цих процесів доцільно структурувати за трьома рівнями:

1. Макрорівень: досліджує загальне співвідношення державної влади та суспільної автономії у межах конкретного політичного режиму.
2. Мезорівень: фокусується на конкретних інституційних механізмах (діяльність громадських рад, процедури публічних слухань, нормативно-правове забезпечення).
3. Мікрорівень: аналізує поведінкові аспекти — рівень громадянської активності, міжособистісної довіри та специфіку політичної культури.

Спираючись на зазначену тріаду підходів, методів та теорій, у сучасній науковій літературі класифікація моделей взаємодії держави та громадянського суспільства здійснюється за критеріями рівня участі громадськості у виробленні політики, ступеня відкритості державних інституцій та характеру розподілу владних ресурсів. Відповідно до цього підходу можна виокремити моделі конфронтації, консультації, партнерства та синергії, які відображають різні рівні демократичності політичної системи та залучення громадян до процесів публічного управління. [9, 20]:

- Конфронтаційна модель: характеризується жорстким протистоянням, нульовою сумою взаємодії та високим рівнем взаємної недовіри. Громадські організації виступають як контрсистема та опозиційна сила, що намагається апелювати до влади виключно через вуличний протест, тиск та акції громадянської непокорі, тоді як держава сприймає третій сектор як деструктивний елемент чи загрозу національній безпеці. Така модель була частково характерною для пострадянського транзитного періоду в Україні, коли легітимні канали діалогу були заблоковані.

- Консультаційна модель: у її межах державні інституції юридично визнають необхідність комунікації з третім сектором, проте сама взаємодія має суто декларативний чи імітаційний характер. Інститути громадянського суспільства формально залучаються до засідань чи обговорень, але їхні експертні

рекомендації повністю ігноруються під час фінального ухвалення рішень. Ця модель домінувала в Україні у період 2004–2013 років, коли створення перших громадських рад при міністерствах не призвело до реального роздержавлення публічної політики.

- Партнерська модель: базується на засадах паритетності, взаємної вигоди, довіри та чіткого розподілу відповідальності. Громадські організації стають повноцінними суб'єктами політичного циклу – вони офіційно залучаються до розробки законопроектів, виступають незалежними експертами та отримують фінансування через державне замовлення на надання соціальних послуг. Дана модель почала активно інституціоналізуватися в Україні після 2014 року в процесі децентралізації.

- Синергетична модель: є найвищою формою сучасного врядування, де класичні ієрархічні межі між державними органами та недержавними акторами частково стираються. Взаємодія трансформується у безперервний, інтегрований процес спільного управління кризами та ресурсами. Ця модель яскраво проявилася в Україні в умовах повномасштабного воєнного стану (2022–2026 рр.), коли волонтерські фонди, горизонтальні мережі самоорганізації, бізнес та військові адміністрації об'єдналися у єдину матрицю національної стійкості, де держава виступає гнучким координатором, а суспільство – рушійною силою безпеки.

Важливо зазначити, що ці моделі не існують у чистому вигляді, а можуть поєднуватися та змінюватися залежно від політичного контексту. Еволюція взаємодії в Україні демонструє поступовий перехід від конфронтаційної до партнерської та синергетичної моделей, що підтверджує загальну тенденцію демократизації політичної системи.

З метою систематизації моделей взаємодії доцільно розглядати їх через призму критеріїв, які визначають характер взаємодії. До таких критеріїв належать: рівень інституціоналізації, діалогу, ступінь залучення громадськості до ухвалення рішень, рівень відкритості влади, спроможність громадянського суспільства впливати на політичний порядок денного та характер комунікації

між сторонами. Саме ці критерії дозволяють оцінити ефективність тієї чи іншої моделі взаємодії.

У контексті даного дослідження особливе значення має саме партнерська та синергетична моделі, оскільки вони забезпечують найвищий рівень якості публічної політики. Вони сприяють підвищенню прозорості, підзвітності та легітимності політичних рішень, а також забезпечують врахування інтересів різних соціальних груп. Це підтверджується як теоретичними дослідженнями, так і практичним досвідом України, особливо після 2014 року.

Підсумовуючи теоретичні підходи до аналізу взаємодії держави та громадянського суспільства, розуміємо що вони дозволяють не лише пояснити її природу, але й визначити оптимальні моделі, що сприяють ефективному функціонуванню публічної політики. Класифікація моделей взаємодії демонструє, що перехід до партнерських та мережевих форм взаємодії є ключовою умовою підвищення якості управлінських рішень та зміцнення демократичних інститутів. Сучасний етап розвитку України характеризується трансформацією моделей взаємодії у напрямі партнерства та синергії, що створює передумови для формування ефективної, відкритої та інклюзивної системи публічного управління в контексті євроінтеграційних стандартів.

РОЗДІЛ 2.

ЕВОЛЮЦІЯ МОДЕЛЕЙ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

2.1. Історичні етапи розвитку взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій (1991-2014 рр.)

Дослідження еволюції взаємовідносин між державними інституціями та громадянським суспільством в Україні в період з 1991 по 2014 рік унаочнює складну, часто суперечливу динаміку трансформації пострадянського політичного простору. Цей історичний відрізок став ареною для подолання інституційного та ціннісного спадку тоталітарної системи, тривалого пошуку оптимального балансу між державним регулюванням та суспільною автономією, а також поступової кристалізації суб'єктності недержавного сектору [21]. Застосування інституційного та історико-нормативного підходів дає змогу виокремити три логічні, взаємопов'язані етапи цієї еволюції, кожен з яких характеризувався особливим типом державної політики, специфікою законодавчого регулювання та рівнем мобілізації громадян

Таблиця 2.1. - Періодизація та характеристики моделей взаємодії політичного і громадянського суспільства в Україні

Період	Модель взаємодії	Основна характеристика
1991–2004	Патерналістсько-дистанційна	Слабкість інституційної співпраці, домінування держави, формування перших незалежних ГО.
2004–2010	Консультативно-партнерська	Спроби інституціоналізації діалогу, створення громадських рад, розвиток аналітичних центрів.
2010–2014	Конфронтаційно-мобілізаційна	Авторитарний відкат, адміністративний тиск, перехід суспільства до прямого контролю та спротиву.

Джерело: сформовано автором

Після проголошення незалежності України у 1991 році розпочався новий етап розвитку взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій. Перехід від радянської політичної системи супроводжувався одночасним формуванням демократичних механізмів і збереженням значного впливу колишньої номенклатури. У перші роки незалежності державні інституції залишалися переважно централізованими та маловідкритими до співпраці з громадськими ініціативами, однак саме в цей період почалося становлення незалежного громадського сектору. Дослідниця Т. Цокур зазначає, що після проголошення незалежності Україна отримала «реальні можливості та перспективи інституалізації громадянського суспільства», однак на практиці держава продовжувала функціонувати в межах пострадянської управлінської моделі, де влада домінувала над суспільством [49].

Отже, перший етап взаємодії громадянського суспільства та держави (1991–2004 рр.) характеризувався переважно слабкою інституційною співпрацею та домінуванням держави над суспільством. Органи влади часто розглядали громадські організації не як партнерів у формуванні політики, а як допоміжний або опозиційний елемент. Водночас у суспільстві поступово формувалися нові механізми громадської активності: виникали правозахисні організації, незалежні профспілки, молодіжні рухи, екологічні ініціативи та аналітичні центри [48].

Одним із перших передісторій активного впливу громадянського суспільства на державні рішення стала студентська «Революція на граніті» 1990 року. Унаслідок протестів влада була змушена виконати частину вимог студентів, зокрема щодо відставки голови Ради Міністрів УРСР Віталія Масола. Ця подія продемонструвала здатність суспільства впливати на державну політику через мирну мобілізацію та заклала основу для подальших форм громадянської участі [41].

У 1990-х роках почали активно функціонувати перші незалежні громадські організації, зокрема Українська Гельсінська спілка, Комітет виборців України, Український незалежний центр політичних досліджень, Міжнародний фонд

«Відродження». Їхня діяльність була спрямована на розвиток демократичних процедур, моніторинг виборів, захист прав людини та підтримку місцевого самоврядування. Наприклад, Комітет виборців України здійснював незалежне спостереження за виборами та формував практику громадського контролю над виборчим процесом [25].

Важливим етапом інституціоналізації взаємодії держави та громадянського суспільства стало ухвалення Конституція України. Стаття 36 Конституції гарантувала громадянам право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації. Це створило базову правову основу для діяльності організацій громадянського суспільства та їхньої участі у суспільно-політичних процесах [18].

Однак до початку 2010-х років законодавство у сфері громадських організацій залишалося застарілим і частково базувалося на пострадянських підходах. Закон України «Про об'єднання громадян» 1992 року містив складні процедури реєстрації та обмежував діяльність організацій за територіальним принципом. Лише ухвалення Закону України «Про громадські об'єднання» у 2012 році суттєво змінило модель взаємодії держави та громадянського суспільства. Закон спростив реєстрацію громадських організацій, розширив їхні права та наблизив українське законодавство до європейських стандартів свободи асоціацій [31].

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років взаємодія громадянського суспільства з державними інституціями почала переходити від локальних ініціатив до масштабних політичних кампаній. Прикладом стала акція Україна без Кучми, яка виникла після зникнення журналіста Георгія Гонгадзе та сприяла розвитку протестної культури, незалежних медіа й політичної мобілізації суспільства [40].

Кульмінацією першого етапу стала Помаранчева революція. Масові протести проти фальсифікації президентських виборів продемонстрували високий рівень самоорганізації громадянського суспільства та його здатність впливати на державні рішення. Значну роль у цих процесах відігравали

громадські організації, студентські рухи, незалежні журналісти та міжнародні спостерігачі. Саме після Помаранчевої революції державні інституції почали активніше використовувати механізми консультацій із громадськістю, громадських рад та публічних обговорень.

Період 2004–2010 років став другим етапом розвитку взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій в Україні та характеризувався переходом від переважно протестної моделі до спроб інституціоналізованого громадського діалогу. Масові протести кінця 2004 – початку 2005 року сприяли різкому зростанню громадянської активності, підвищенню рівня політичної участі населення та розвитку незалежного експертного середовища.

Однією з ключових ознак цього періоду стало активне формування консультативно-дорадчих механізмів взаємодії між державою та громадянським суспільством. Після 2005 року при органах виконавчої влади почали створюватися громадські ради, експертні колегії та робочі групи, до яких залучали представників неурядових організацій та аналітичних центрів. Важливим нормативним кроком стала Постанова Кабінету Міністрів України №1378 від 15 жовтня 2004 року «Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», яка вперше системно визначила механізми проведення консультацій із громадськістю [35].

У цей період значно посилювався вплив українських аналітичних центрів, які стали важливими посередниками між суспільством і державою. Активну роль у розробці реформ та моніторингу державної політики відігравали Центр Разумкова, Український незалежний центр політичних досліджень, Лабораторія законодавчих ініціатив та Комітет виборців України. Зокрема, Центр Разумкова регулярно публікував аналітичні доповіді щодо рівня демократизації, ефективності державного управління та довіри населення до влади [28].

Водночас дослідники наголошують, що взаємодія між державою та громадянським суспільством у цей період часто мала формальний характер.

Українська дослідниця Ірина Бекешкіна зазначала, що після Помаранчевої революції в Україні сформувалося «активне громадянське суспільство без ефективної держави», оскільки влада декларувала підтримку громадської участі, але не забезпечувала реальних механізмів впливу громадськості на ухвалення рішень [4]. Аналогічну позицію висловлювали інші нацтовці, які підкреслювали, що демократичні зміни після 2004 року значною мірою залишалися незавершеними через слабкість інституцій та політичну конкуренцію всередині нової влади [68].

Показовим індикатором розвитку громадянського суспільства стали міжнародні індекси демократії. Згідно зі звітами організації Freedom House, після Помаранчевої революції Україна покращила свої показники політичних прав і громадянських свобод та у 2006 році була переведена до категорії «вільних» країн у звіті Freedom House за 2006 рік, на відміну від більшості пострадянських держав регіону. У рейтингу Nations in Transit рівень розвитку громадянського суспільства в Україні у 2005–2007 роках демонстрував позитивну динаміку, особливо у сферах свободи слова та політичної конкуренції [62].

Важливим елементом взаємодії держави й громадянського суспільства стало також розширення доступу до публічного контролю за виборчими процесами. Під час парламентських виборів 2006 та 2007 років громадські організації активно здійснювали незалежний моніторинг виборів, проводили кампанії громадянської освіти та сприяли впровадженню міжнародних стандартів прозорості виборчого процесу.

Проте вже у другій половині цього періоду почали проявлятися ознаки демократичного «відкату». Значна частина створених громадських рад діяла формально, а їхні рекомендації не були обов'язковими для врахування органами влади. Відсутність системних реформ, політичні конфлікти між Президентом і парламентом, а також зниження довіри до політичних еліт сприяли розчаруванню суспільства результатами Помаранчевої революції. У науковій літературі цей процес часто визначається як «криза постреволуційної демократизації».

Додатковим фактором напруження стали періодичні спроби держави обмежити громадянські свободи. Зокрема, правозахисні організації фіксували проблеми із забезпеченням свободи мирних зібрань через відсутність сучасного профільного закону та практику судових заборон протестних акцій. У доповідях Українська Гельсінська спілка з прав людини, що органи місцевої влади часто використовували судові механізми для обмеження протестної активності [30].

Важливим кроком наприкінці цього етапу стало ухвалення Закону України «Про доступ до публічної інформації» у 2011 році, яке стало результатом тривалої адвокаційної кампанії журналістських і громадських організацій. Хоча закон формально виходить за межі періоду 2004–2010 років, його розробка та просування відбувалися саме в контексті посилення громадянського суспільства після Помаранчевої революції [37].

Період 2010–2014 років став етапом різкого загострення взаємодії між громадянським суспільством та державними інституціями в Україні. Після приходу до влади Віктора Януковича державна політика почала демонструвати ознаки централізації влади та посилення авторитарних тенденцій. Науковці визначають цей період як фазу «гібридного згортання демократії», коли формальне збереження демократичних інститутів супроводжувалося фактичним обмеженням громадянських свобод, посиленням політичного контролю та зменшенням впливу громадськості на процеси ухвалення рішень [83].

Одним із ключових проявів цих процесів стало посилення контролю держави над громадянським сектором. Органи влади дедалі частіше ігнорували механізми консультацій із громадськістю, а діяльність громадських активістів і журналістів супроводжувалася адміністративним тиском. У доповідях Freedom House фіксувалося погіршення стану політичних прав і громадянських свобод в Україні, зокрема через тиск на незалежні медіа, практику вибіркового правосуддя та обмеження свободи мирних зібрань. У звітах Freedom in the World та Nations in Transit за 2011–2013 роки Україна характеризувалася як «частково вільна» держава та «гібридний режим», що відображало тенденцію до демократичного регресу [26]. Важливим індикатором конфронтації стало

використання судових заборон мирних акцій. За даними Центр громадянських свобод та Українська Гельсінська спілка з прав людини, у 2010–2013 роках місцеві органи влади систематично зверталися до судів для обмеження проведення протестів, посилаючись на загрози громадському порядку. Дослідники наголошували, що така практика суперечила європейським стандартам свободи мирних зібрань і свідчила про перехід держави до більш жорсткої моделі взаємодії з громадянським суспільством.

Одночасно в Україні зростала роль нових громадянських ініціатив та горизонтальних форм самоорганізації. Значний вплив на мобілізацію суспільства мали журналістські та антикорупційні проєкти, зокрема Рух «ЧЕСНО», створений у 2011 році для моніторингу доброчесності політиків, та громадська кампанія Стоп цензурі!, яка об'єднала журналістів для захисту свободи слова. Такі ініціативи стали прикладом переходу громадянського суспільства від консультативної моделі до активного публічного контролю над владою [27].

Важливим чинником напруження стало згорання євроінтеграційного курсу України наприкінці 2013 року. 21 листопада 2013 року уряд ухвалив рішення про призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейський Союз, що стало безпосереднім каталізатором масових протестів. Перші акції на підтримку європейської інтеграції швидко трансформувалися у масштабний суспільний рух проти авторитаризму, корупції та порушення прав людини [47]. Особливого загострення конфлікт між державою та громадянським суспільством набув після силового розгону студентського протесту в ніч на 30 листопада 2013 року. Використання силових структур проти мирних протестувальників спричинило різке зростання протестної мобілізації та перетворило Євромайдан із проєвропейської акції на загальнонаціональний рух громадянського спротиву [67]. Саме в цей період сформувалася нова модель взаємодії суспільства та держави, де громадянське суспільство почало виступати не лише партнером чи критиком влади, а самостійним політичним актором.

Додатковим фактором радикалізації протестів стало ухвалення 16 січня 2014 року так званих «диктаторських законів», які суттєво обмежували свободу слова, мирних зібрань та діяльність громадських організацій. Законодавчі зміни передбачали посилення відповідальності за участь у протестах, можливість блокування інтернет-ресурсів та введення ознак «іноземних агентів» для окремих організацій. У науковій літературі ці події розглядаються як кульмінація спроб держави встановити контроль над громадянським суспільством [2].

Водночас саме Револуція Гідності стала точкою переходу від фрагментарної громадської активності до стійкого організованого громадянського суспільства. Під час протестів виникли численні горизонтальні волонтерські структури, медичні служби, ініціативи правової допомоги, громадські медіа та координаційні центри самооборони. Дослідники вважають, що події 2013–2014 років остаточно закріпили в Україні модель активного громадянства, засновану на безпосередній участі громадян у захисті демократичних цінностей та контролі за діяльністю державних інституцій [40, 77].

Правовою основою діяльності громадянського суспільства в цей період залишалися Конституція України, Закон України «Про громадські об'єднання» та міжнародні стандарти захисту прав людини, зокрема положення Рада Європи щодо свободи мирних зібрань і свободи асоціацій. Попри спроби держави обмежити громадянську активність, саме наявність цих правових механізмів дозволила громадянському суспільству зберегти здатність до мобілізації та політичного впливу.

2.2. Трансформація моделей взаємодії в умовах децентралізації та воєнного часу (2014-2025 рр.)

Перемога Револуції Гідності у 2014 році відкрила принципово нову сторінку в історії української публічної політики, запустивши глибокі структурні реформи, що докорінно змінили архітектуру та логіку взаємодії між владою та суспільством. Зовнішні безпекові виклики, необхідність євроінтеграційної

модернізації та високий рівень суспільного запиту на народовладдя зумовили перехід від традиційних ієрархічних моделей управління до мережевого партнерства, децентралізованої участі та моделі «спільної стійкості».

Затвердження Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 року Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади стало початком масштабної децентралізації, яка кардинально змінила просторовий вимір взаємодії держави і суспільства. Головна мета реформи полягала у створенні фінансово спроможних, автономних територіальних громад, які отримали розширені повноваження, фінансові ресурси та реальну відповідальність за якість життя на місцях [32].

Один із ключових ідеологів реформи децентралізації Анатолій Ткачук наголошує, що ефективна децентралізація ґрунтується на поєднанні трьох базових компонентів – повноважень, ресурсів та відповідальності. Передача фінансових інструментів і адміністративних функцій на рівень територіальних громад сприяла наближенню процесу ухвалення рішень до громадян та зменшенню бюрократичної дистанції між владою і населенням. Водночас дослідник звертає увагу на існування структурного дисбалансу між новою децентралізованою системою місцевого самоврядування та збереженням елементів централізованої ієрархічної моделі управління на загальнодержавному рівні. Одним із механізмів подолання цього розриву стало формування горизонтальних зв'язків між громадами через міжмуніципальне співробітництво, спільні проекти регіонального розвитку та партнерські мережі. Такий підхід сприяв трансформації моделі взаємодії держави й суспільства від вертикально-адміністративної до мережево-партнерської [46].

У межах децентралізації було розроблено та практично впроваджено комплекс інноваційних інструментів демократії участі (партисипації) на рівні ОТГ :

- Громадські (партисипаторні) бюджети: фінансово-демократичний механізм, який дає змогу мешканцям самостійно пропонувати проекти місцевого розвитку та через відкрите голосування визначати, які саме ініціативи отримають

фінансування з муніципального бюджету. Цей інструмент сприяв розвитку почуття відповідальності мешканців за власну громаду. Показовим є досвід Вінницької міської громади, де «Бюджет громадських ініціатив» став дієвим інструментом міського розвитку. Лише за один конкурсний рік вінничани подали понад 100 проєктів, спрямованих на благоустрій, екологію та освіту, а в онлайн-голосуванні взяли участь десятки тисяч мешканців, що дозволило напряду розподілити мільйони гривень із міського бюджету на реальні потреби мікрорайонів [24].

- Місцеві електронні петиції: інструмент швидкої цифрової комунікації, який зобов'язує місцеву раду офіційно розглядати та ухвалювати рішення щодо суспільно значущих ініціатив у разі збору визначеної кількості підписів мешканців громади.
- Публічні громадські слухання та консультації: процедури обов'язкового обговорення проєктів місцевих рішень (зокрема бюджету, тарифів, програм розвитку) з мешканцями та інститутами громадянського суспільства до їх офіційного затвердження. Показовим прикладом розвитку цифрових механізмів громадської участі стала Дрогобицька міська громада, яка у 2021 році увійшла до числа лідерів рейтингу прозорості міст програми «Transparent Cities» організації Transparency International Ukraine. У громаді активно впроваджувалися інструменти електронної демократії, зокрема сервіси цифрової комунікації з мешканцями, відкриті бюджетні процедури та механізми електронної участі. Це сприяло розширенню публічного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та посиленню прозорості ухвалення рішень [38].

У сучасних політологічних дослідженнях інструменти партисипативної та деліберативної демократії розглядаються як важливий механізм формування публічного діалогу між державою та громадянським суспільством. Тетяна Андрійчук наголошує, що деліберативні практики створюють умови для узгодження суспільних інтересів, розширення громадської участі та підвищення легітимності політичних рішень. У цьому контексті механізми громадських

консультацій, слухань та електронної участі сприяють зменшенню соціальної конфліктності, посиленню суспільної довіри та розвитку партнерської моделі взаємодії між громадянами й публічною владою [1].

Невід'ємною складовою цієї трансформації став стрімкий розвиток цифрової демократії (Digital Democracy) та електронного врядування. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у публічний сектор дозволила перейти від декларативної участі до реальної цифрової партисипації. Стрижнем цієї моделі став запуск Єдиного державного вебпорталу електронних послуг «Дія» та розгортання політики відкритих даних (Open Data). Відкриття державних реєстрів та запуск Порталу відкритих даних кардинально змінили баланс сил: інститути громадянського суспільства отримали безперешкодний доступ до масивів інформації, які раніше були інструментом маніпуляцій чи корупційного приховування з боку чиновників. <https://diia.gov.ua>

На муніципальному рівні концепція цифрової партисипації втілювалася в розбудові моделей Розумного міста (Smart City). Впровадження електронних систем голосування, геоінформаційних порталів, цифрових платформ для комунікації з комунальними службами та онлайн-черг кардинально знизило транзакційні витрати взаємодії громадян і місцевої влади. Особливо рельєфно спроможність цифрових інструментів проявилася під час розробки та запуску Державної цифрової екосистеми підзвітного управління відновленням DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management). Ця платформа забезпечила повну прозорість України в пореволюційний та воєнний періоди, дозволяючи кожному громадянину, ГО чи міжнародному донору контролювати кожен етап відновлення конкретного об'єкта – від фіксації збитків до технічного аудиту виконання робіт, закладаючи нові стандарти підзвітності [13].

Паралельно із цифровізацією публічних послуг, визначальним вектором постреволюційного розвитку України стало формування антикорупційного сектору як окремої, автономної моделі міжсекторальної взаємодії. Громадянське суспільство виступило не просто критиком, а безпосереднім архітектором нової

антикорупційної інфраструктури, до якої увійшли Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). Унікальність українського досвіду полягає в інституціоналізації громадського контролю: представники ГО через Ради громадського контролю (зокрема при НАБУ) отримали прямий доступ до конкурсних відборів детективів та аудиту діяльності правоохоронних органів [23, 43, 22].

Ключовим елементом цієї прозорості стало запровадження системи електронного декларування статків посадовців, запуск якої відбувся під жорстким тиском громадських антикорупційних коаліцій. Політичний аналітик та дослідник антикорупційної політики Олександр Калітенко наголошує, що відкритий доступ до електронних декларацій став революційним інструментом цивільного моніторингу, який дозволив інститутам громадянського суспільства проводити незалежні розслідування щодо незаконного збагачення представників політичної еліти. О. Калітенко та експерти TI Ukraine обґрунтовують, що збереження публічності реєстру декларацій навіть в умовах воєнних обмежень є критичним маркером збереження демократичного курсу держави.

Найбільш репрезентативним прикладом синергії держави, бізнесу та громадянського суспільства у цій сфері стало створення електронної системи публічних закупівель Prozorro. Розроблена за принципом «усі бачать усе», система трансформувала корупційне поле державних тендерів. Логічним продовженням цього кроку з боку третього сектору став запуск мережі DOZORRO – громадської антикорупційної коаліції, яка об'єднала десятки регіональних ГО для моніторингу публічних закупівель. Завдяки аналітичним інструментам DOZORRO громадянське суспільство отримало можливість виявляти зловживання на ранніх етапах тендерів, автоматично надсилаючи скарги до Державної аудиторської служби чи правоохоронних органів, що перетворило громадський контроль на дієвий юридичний механізм [14, 44].

Системним вираженням державної політики у сфері підтримки третього сектору стало ухвалення «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки», затвердженої Указом Президента України № 487/2021. Цей комплексний документ заклав системне бачення ролі громадянського суспільства як рівноправного партнера державних інституцій та визначив чотири стратегічні напрями [54]:

1. Забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях, а також у вирішенні питань місцевого значення.
2. Створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства (включаючи фінансову та податкову підтримку, спрощення процедур реєстрації).
3. Стимулювання участі громадських організацій у соціально-економічному розвитку країни через надання соціальних послуг, соціальне підприємництво та механізми державно-приватного партнерства.
4. Створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці (влада – бізнес – громадянське суспільство).

У процесі реалізації Стратегії в період 2025–2026 років, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 березня 2025 року № 246-р, особливий акцент було зроблено на адаптації механізмів до умов воєнного стану. Оновлений план заходів передбачав прискорений розвиток електронної взаємодії через модуль «Е-конкурси» та онлайн-платформу «ВзаємоДія», розробку спрощених процедур оформлення та розподілу гуманітарної допомоги, а також проведення координаційних зустрічей для спрощення доступу НУО до фінансових та банківських послуг в умовах воєнного стану [55].

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України у лютому 2022 року кардинально змінила умови функціонування як держави, так і суспільства. Запровадження особливого правового режиму відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» призвело до об'єктивного посилення централізації влади та розширення повноважень військових

адміністрацій. Проте, всупереч обмеженням воєнного часу, громадянське суспільство продемонструвало феноменальний рівень життєздатності та самоорганізації, що унеможливило реалізацію традиційного авторитарного сценарію контролю з боку держави.

У цих умовах сформувався унікальний феномен «горизонтальної самоорганізації». Накопичений у період 2014–2021 років соціальний капітал, взаємна довіра та досвід мережевої взаємодії дозволили громадським організаціям та неформальним рухам миттєво переорієнтуватися на потреби оборони, гуманітарної допомоги, евакуації населення та підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Горизонтальні безлідерні мережі виявилися значно швидшими та адаптивнішими у розв'язанні кризових питань, ніж вертикальні державні структури, що дозволило суспільству частково перебрати на себе функції держави у сферах логістики, забезпечення армії та соціального захисту.

Практичний вимір функціонування моделі «спільної стійкості» після 24 лютого 2022 року яскраво проілюстрував спроможність третього сектору до оперативного заміщення або суттєвого розширення спроможностей державних інституцій. У сфері матеріально-технічного забезпечення Сил оборони України такі інституціоналізовані структури, як Благодійний фонд «Повернись живим», Фонд Сергія Притули та ГО «Справа Громад», фактично інтегрувалися у загальнодержавну систему логістики Міністерства оборони, забезпечуючи військові підрозділи високотехнологічним обладнанням (БПЛА, засобами зв'язку, оптикою), швидкість закупівлі якого через державну систему оборонних закупівель була ускладнена бюрократичними процедурами [56, 57].

Більше того, взаємодія набула форми «технологічної копродукції». Унікальним прикладом став запуск мобільного застосунку «єППО» (розробка конструкторської групи «Технарі»), який дозволив цивільним громадянам в реальному часі передавати дані про повітряні цілі безпосередньо в інтегровану систему протиповітряної оборони Повітряних Сил ЗСУ.

Зміна архітектури взаємодії держави та громадянського суспільства підтверджується і соціологічними показниками суспільної довіри. Дослідження

Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) та Центру Разумкова засвідчують, що у 2022–2024 роках рівень довіри українців до Збройних Сил України та волонтерських організацій досяг рекордних показників – понад 80–90 %. Це свідчить про формування нової моделі суспільної легітимності, у межах якої волонтерський сектор почав сприйматися не як альтернатива державі, а як важливий елемент спільної системи національної стійкості та безпеки [73].

У контексті теоретичного осмислення трансформації взаємодії держави та громадянського суспільства важливе значення мають наукові підходи Олександр Корнієвський. Дослідник визначає національну стійкість (national resilience) як здатність суспільно-політичної системи координувати адаптивні ресурси держави та суспільства для ефективного реагування на кризові виклики. У працях науковця волонтерський рух розглядається як один із ключових елементів системи національної стійкості, який компенсує обмеженість державних спроможностей у сферах безпеки, гуманітарного забезпечення та соціальної підтримки населення. Особливу увагу О. Корнієвський приділяє необхідності інституціоналізації взаємодії держави та волонтерського сектору через удосконалення правового регулювання, спрощення процедур діяльності волонтерів та інтеграцію відповідних сервісів у систему електронного врядування. У цьому контексті волонтерський рух виступає не лише формою громадської активності, а елементом нової мережевої моделі взаємодії держави й суспільства в умовах воєнного часу [20].

Таким чином, у період 2022–2025 років відбувся концептуальний перехід від традиційної моделі жорсткого державного контролю до синергетичної моделі «спільної стійкості». На місцях утворилися неформальні кризові хаби, які об'єднали органи місцевого самоврядування, військові адміністрації, волонтерські організації, бізнес та громаду для оперативного реагування на безпекові загрози. Ця модель базується на засадах копродукції безпеки та взаємної відповідальності, де держава виступає не контролером, а координатором і партнером мобілізованого суспільства.

РОЗДІЛ 3.

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЯК РЕСУРС ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Партнерська модель взаємодії: механізми, інструменти та управлінський потенціал

У сучасних умовах розвитку публічного управління та демократичних інститутів дедалі більшого значення набуває перехід від традиційних ієрархічних моделей державного управління до більш гнучких форм взаємодії, заснованих на співпраці та партнерстві між різними суспільними акторами. Якщо у попередніх розділах було розглянуто теоретичні засади демократизації та особливості становлення взаємодії держави і громадянського суспільства в Україні, то в цьому розділі увага зосереджується на партнерській моделі як одному з ключових інструментів підвищення якості публічної політики. У цьому контексті партнерство між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства розглядається не лише як важлива ознака демократичного розвитку, а і як практичний механізм, що сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень, зміцненню суспільної довіри та забезпеченню більшої легітимності державної політики.

Партнерська модель взаємодії передбачає побудову відносин на засадах рівноправності, взаємної відповідальності, довіри та поєднання ресурсів усіх учасників процесу. На відміну від традиційної ієрархічної системи, у якій провідна роль належить державі, або консультативної моделі, де участь громадськості часто обмежується наданням рекомендацій, партнерський підхід забезпечує реальне залучення громадянського суспільства до процесів вироблення та реалізації політики. Йдеться про участь представників громадських організацій, професійних об'єднань, благодійних фондів та інших недержавних інституцій на всіх етапах політичного циклу – від визначення суспільних проблем і формування порядку денного до впровадження рішень та оцінювання їхньої результативності.

Теоретичне підґрунтя такої взаємодії сформувалося в межах сучасних концепцій спільного врядування та співвиробництва публічних послуг. Відповідно до цих підходів, ефективність державної політики значною мірою залежить від здатності органів влади налагоджувати співпрацю із зацікавленими сторонами та враховувати їхній досвід, ресурси й експертний потенціал. Дослідники зазначають, що залучення інститутів громадянського суспільства до процесів управління сприяє зменшенню інформаційного розриву між владою та громадянами, дозволяє краще визначати актуальні потреби населення та формувати рішення, які відповідають реальним суспільним запитам. Крім того, участь громадськості у виробленні політики створює додаткові механізми контролю за діяльністю влади та підвищує рівень суспільної підтримки ухвалених рішень.

Для України розвиток партнерської моделі набув особливої актуальності в умовах децентралізації, реформування системи публічного управління та викликів, пов'язаних із повномасштабною війною. За цих обставин взаємодія між державними інституціями та громадянським суспільством стала важливим фактором забезпечення стійкості держави, ефективного реагування на кризові ситуації та мобілізації суспільних ресурсів. Практична реалізація партнерських відносин здійснюється через систему інституційних, фінансових і нормативно-правових механізмів, які забезпечують можливість участі громадськості у процесах формування та реалізації політики на різних рівнях управління [3]. Основні елементи цієї системи наведено в таблиці 3.1.

Аналізуючи інституційний блок, варто звернути увагу на нормативно-правове закріплення ролі громадянського суспільства, яке базується на статті 36 Конституції України та Законі України «Про громадські об'єднання» 2012 року, що значно спростило реєстрацію НУО та наблизив законодавство до європейських стандартів. Потужним імпульсом для розвитку партнерства стало ухвалення «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки» (Указ Президента № 487/2021), яка визначила чіткі стратегічні орієнтири залучення громадськості до розробки та

моніторингу політики. В умовах воєнного часу, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 березня 2025 року № 246-р, особливий акцент було перенесено на адаптацію цих механізмів до кризового врядування через прискорену діджиталізацію та спрощення процедур взаємодії з НУО [31, 33].

Таблиця 3.1 - Структурно-функціональна матриця механізмів та потенціалу партнерської моделі в Україні

Тип механізму	Конкретні інструменти впровадження в Україні	Управлінський ефект та потенціал
Інституційний	Постійно діючі спільні робочі групи при міністерствах; паритетні комітети; Ради громадського контролю (наприклад, при НАБУ).	Демонополізація експертного знання; інтеграція недержавної аналітики в загальнодержавні стратегії.
Фінансово-економічний	Громадські (партисипаторні) бюджети територіальних громад; модуль «Е-конкурси» та онлайн-платформа «Взаємодія».	Оптимізація муніципальних видатків; підвищення відповідальності мешканців за розвиток локальних політик.
Регуляторно-правовий	Обов'язкові публічні консультації з громадськістю; інструменти електронної демократії та місцеві петиції.	Зниження трансакційних витрат управління; нівелювання ризиків соціального саботажу реформ.

Джерело: сформовано автором

Важливим елементом розвитку партнерської взаємодії є зменшення впливу неформальних практик, зокрема корупції, кумівства та вибіркового застосування законодавства, які тривалий час негативно впливали на демократичні перетворення в Україні. Вагому роль у цьому процесі відіграють незалежні аналітичні центри та громадські організації, серед яких Центр Разумкова, Комітет виборців України, Український незалежний центр політичних досліджень і Лабораторія законодавчих ініціатив. Їхня діяльність сприяє залученню експертного середовища до підготовки та оцінювання державних рішень, що позитивно впливає на якість законодавчих і управлінських процесів. За таких умов громадянське суспільство виступає не лише інструментом громадського контролю, а й важливим учасником формування та реалізації публічної політики.

Для більш глибокої верифікації отриманих результатів доцільним є звернення до компаративного аналізу досвіду держав Центрально-Східної Європи, які пройшли етапи постсоціалістичної трансформації, інституційної демократизації та інтеграції до Європейського Союзу. Особливу практичну й наукову цінність для України становить досвід Республіки Польща та Естонської Республіки, оскільки ці країни сформували ефективні механізми партнерської взаємодії між державою та організаціями громадянського суспільства (ОГС), які базуються на різних управлінських моделях – нормативно-контрактній та цифрово-мережевій [63, 61, 56, 57, 84].

Досвід Республіки Польща демонструє приклад глибокої нормативної інституціоналізації партнерства між органами публічної влади та громадянським суспільством. Основою цієї системи є Закон «Про діяльність на користь суспільного блага та про волонтерство» від 24 квітня 2003 року [54], який визначає правові засади співпраці держави з громадськими організаціями, механізми фінансування ОГС та принципи публічного партнерства.

Ключовим елементом польської моделі виступає Рада діяльності суспільного блага (Rada Działalności Pożytku Publicznego) – консультативно-дорадчий орган паритетного типу, до складу якого входять представники уряду, місцевого самоврядування та громадського сектору [75]. Інституція забезпечує постійний механізм консультацій між владою та ОГС щодо розробки державної політики, бюджетних рішень і програм соціального розвитку [70].

На локальному рівні польська модель реалізується через щорічні Програми співпраці органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями. Відповідно до законодавства, органи місцевої влади зобов'язані передбачати бюджетні ресурси для виконання суспільно значущих функцій громадськими організаціями через систему відкритих конкурсів. Фактично йдеться про механізм соціального контрактування, за якого ОГС виступають повноцінними виконавцями соціальних послуг [72].

Практичними прикладами є передача громадським організаціям управління молодіжними центрами, програмами інтеграції ветеранів, центрами

підтримки осіб з інвалідністю та кризовими сервісами для жінок. Наприклад, у місті Гданськ частина програм молодіжної політики та локальної культурної інтеграції реалізується саме через грантове фінансування громадських організацій з міського бюджету (Gdańsk City Hall Reports, 2022).

Важливим компонентом польської системи є також механізм партисипаторного бюджетування (*budżet obywatelski*), який дозволяє громадянам безпосередньо брати участь у розподілі частини місцевого бюджету. Через систему консультацій і відкритого голосування мешканці можуть ініціювати та обирати проекти розвитку громадської інфраструктури, молодіжної політики, урбаністики чи екології (World Bank Participatory Budgeting Database, 2021). Це сприяє підвищенню рівня локальної довіри та формуванню культури співуправління.

На відміну від Польщі, модель Естонської Республіки базується переважно на концепції цифрового співвиробництва публічної політики (*digital co-production*). Основою цієї системи є Кодекс доброї практики залучення (*Kaasamise hea tava*), затверджений урядом Естонії у 2005 році, який визначає стандарти громадської участі у процесі нормотворення та державного управління (Government Office of Estonia, 2005).

Особливістю естонської моделі є її інтеграція до системи електронного врядування. Через цифрову платформу *Rahvaalgatus.ee* громадяни та коаліції громадських організацій можуть не лише подавати електронні петиції, але й брати участь у спільному редагуванні проектів нормативно-правових актів ще на етапі їхнього початкового драфтингу (*e-Governance Academy Estonia*, 2023). Такий механізм реалізує принцип *collaborative governance*, відповідно до якого політика формується через мережеву взаємодію держави, експертного середовища та громадянського суспільства.

Практичним прикладом є використання електронних консультаційних платформ під час реформування освітньої політики та екологічного законодавства, коли представники громадських організацій отримували доступ до підготовки нормативних актів ще до їхнього парламентського розгляду

(OECD Public Governance Review Estonia, 2022). Це дозволило суттєво знизити рівень бюрократизації, скоротити конфліктність навколо реформ та підвищити легітимність державних рішень.

Окремої уваги заслуговує роль цифрової інфраструктури в кризових умовах. Під час пандемії COVID-19 значна частина координації між державою, волонтерськими ініціативами та громадськими організаціями здійснювалася через електронні системи комунікації та цифрові платформи державних послуг, що забезпечило оперативне реагування на суспільні виклики (European Commission eGovernment Benchmark, 2021).

Для України обидві моделі мають високу адаптаційну цінність. Українська практика партнерської взаємодії сьогодні має гібридний характер: з одного боку, активно розвиваються цифрові інструменти участі («Дія», DREAM, Prozorro, електронні консультації), а з іншого – механізми соціального замовлення та фінансової підтримки ОГС залишаються нерівномірно розвиненими залежно від спроможності територіальних громад (OECD Integrity Review of Ukraine, 2023).

Українська модель характеризується високим рівнем громадянської мобілізації та волонтерської активності, особливо в умовах повномасштабної війни, однак залучення громадського сектору до стратегічного бюджетного планування та первинного етапу вироблення державної політики залишається обмеженим (UNDP Ukraine Civil Society Assessment, 2024). У більшості випадків ОГС залучаються вже на стадії реалізації політик або кризового реагування, а не на етапі agenda-setting чи policy design.

У цьому контексті міжнародний досвід дозволяє визначити декілька стратегічних напрямів адаптації для України:

- інституціоналізація паритетних консультативних органів;
- розвиток механізмів соціального контракування;
- впровадження обов'язкових програм співпраці органів влади з ОГС;
- розширення практик партисипаторного бюджетування;
- інтеграція цифрових платформ співтворення політики;

- забезпечення раннього залучення громадськості до процесу нормотворення;
- розвиток електронної демократії та цифрового громадянства.

У Додатку А наведено порівняльну характеристику моделей партнерської взаємодії держави та громадянського суспільства в Польщі, Естонії та Україні.

Отже, проведений порівняльний аналіз засвідчив, що Польща та Естонія реалізують різні підходи до організації партнерської взаємодії між державою та громадянським суспільством, проте обидві моделі характеризуються високим рівнем інституційної спроможності та залучення громадськості до процесів публічного управління. Україна, своєю чергою, поступово формує власну модель партнерства, поєднуючи розвиток цифрових інструментів участі з посиленням ролі організацій громадянського суспільства у вирішенні суспільно важливих питань. Водночас подальше вдосконалення цієї взаємодії потребує розширення механізмів участі громадськості у виробленні політики, розвитку соціального замовлення та зміцнення інституційних засад співпраці між державою й громадянським суспільством.

3.2. Оцінка впливу партнерської взаємодії на ефективність управлінських рішень і рівень суспільної довіри

Емпіричне вимірювання та верифікація результативності партнерської взаємодії потребує комплексного методологічного інструментарію, що поєднує макрополітичні індекси з результатами національних соціологічних моніторингів. Для об'єктивної оцінки нами було проаналізовано динаміку показників Світового банку (Worldwide Governance Indicators – WGI), зокрема компоненти «Voice and Accountability» (Право голосу та підзвітність) та «Government Effectiveness» (Ефективність державного управління), у зіставленні з даними USAID CSO Sustainability Index для України.

Статистичний аналіз представлених трендів виявляє стійку та пряму позитивну кореляцію між спроможністю ІГС до адвокації (покращення балу з 2.2 до 1.6) та загальним показником ефективності державного управління (зростання

процентилію з 38.9 до 50.4). Це повністю підтверджує висунуту гіпотезу дослідження: імплементація партнерських моделей виступає каталізатором підвищення якості та легітимності публічної політики, забезпечуючи перехід від дефектних форм до консолідованої стійкості. Процес виявився життєздатним навіть в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли централізація управління була об'єктивно неминучою.

Таблиця 3.2 - Динаміка показників ефективності публічного врядування та інституційного розвитку громадянського суспільства в Україні у 2016–2025 рр.

Рік	WGI: Voice & Accountability (процентиль від 0 до 100)	WGI: Government Effectiveness (процентиль від 0 до 100)	USAID CSO Sustainability (Загальний бал, 1–7)	Індекс адвокації ОГС за USAID (1–7)
2016	42.3	38.9	3.3	2.2
2019	47.1	43.4	3.2	2.0
2021	49.5	45.2	3.1	1.9
2024	52.0	49.8	3.0	1.7
2025	53.5	50.4	2.9	1.6

Примітка: Для індексів USAID CSO Sustainability менший бал вказує на вищий рівень розвитку (1 – найвищий, 7 – найнижчий). Джерело: зведено автором на основі публічних даних [80-53].

Важливим аспектом є переформатування структури суспільної довіри. За соціологічними даними КМІС та Центру Разумкова, рівень довіри до Збройних Сил України та волонтерських організацій стабільно утримує лідерські позиції (понад 80%). Державні інституції, залучаючи авторитетні ОГС до спільного вироблення рішень та розподілу гуманітарних/відновлювальних ресурсів, отримують так звану «делеговану легітимність». Громадяни виявляють значно вищий рівень довіри та підтримки тим муніципальним і державним програмам, які пройшли верифікацію з боку громадянського сектору, що дозволяє долати хронічну соціальну апатію та скепсис [51].

Одним із найбільш репрезентативних прикладів трансформації партнерської взаємодії між державою, громадянським суспільством та міжнародними акторами в умовах повномасштабної війни є Державна цифрова екосистема підзвітного управління відновленням DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management). Її функціонування демонструє перехід від класичної ієрархічної моделі державного управління до мережевої системи цифрової копродукції публічної політики, у межах якої органи державної влади, територіальні громади, міжнародні донори та організації громадянського суспільства інтегруються в єдиний цикл управління процесами відбудови.

Необхідність створення DREAM була обумовлена безпрецедентними масштабами руйнування української інфраструктури внаслідок повномасштабної агресії РФ. Відповідно до спільної оцінки Світового банку, Європейської Комісії, Уряду України та ООН – Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3), оприлюдненої у 2024 році, сукупний обсяг прямих збитків інфраструктури перевищив 152 млрд доларів США, тоді як прогнозована вартість відновлення та реконструкції України становить близько 486 млрд доларів США протягом наступного десятиліття [80]. Найбільшого рівня руйнувань зазнали житловий сектор, енергетична інфраструктура, заклади освіти, охорони здоров'я та транспортна система.

У цих умовах перед державою постало комплексне управлінське завдання, яке одночасно включало необхідність оперативної координації тисяч проєктів відновлення, забезпечення прозорості використання міжнародної фінансової допомоги та мінімізації корупційних ризиків. Традиційна вертикальна модель адміністрування виявилася недостатньо ефективною для управління настільки масштабною та багаторівневою системою відбудови. Саме тому Міністерство розвитку громад та територій України ініціювало створення цифрової екосистеми DREAM як інтегрованого інструменту координації відновлення. Основні компоненти та функціональні можливості цифрової екосистеми DREAM у процесі відбудови України наведені у Додатку Б.

Особливістю DREAM стало те, що система від початку формувалася не як закритий державний програмний продукт, а як результат тристороннього партнерства між органами влади, громадянським суспільством та міжнародними донорами. Ключову роль у створенні архітектури системи відіграла коаліція RISE Ukraine, до складу якої увійшли провідні українські та міжнародні антикорупційні й аналітичні організації, зокрема Transparency International Ukraine, Open Contracting Partnership, Центр протидії корупції та інші структури громадянського сектору. Саме коаліція громадських організацій забезпечила розробку первинного технічного завдання, моделі відкритих даних та аналітичної архітектури системи за рахунок міжнародної грантової підтримки, що дозволило мінімізувати навантаження на державний бюджет та одночасно забезпечити високий рівень незалежності цифрової інфраструктури.

Інституційна модель DREAM базується на принципі повної інтеграції учасників процесу відновлення в єдину систему цифрової взаємодії. На муніципальному рівні органи місцевого самоврядування безпосередньо вносять до системи інформацію про пошкоджені об'єкти, технічну документацію, фотофіксацію, кошторисну документацію та проекти реконструкції. Такий підхід суттєво скорочує адміністративний цикл ухвалення рішень і зменшує залежність громад від проміжних бюрократичних ланок. На державному рівні відбувається верифікація інформації через інтеграцію DREAM із базовими державними реєстрами, зокрема Реєстром пошкодженого та знищеного майна, Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва, Prozorro та системою Spending.gov [12].

Водночас громадянське суспільство виконує функцію зовнішнього цифрового моніторингу та аналітичного контролю. Завдяки інтеграції з платформою DOZORRO та принципу відкритих даних громадські організації й журналісти отримують можливість здійснювати постійний моніторинг закупівель, аналізувати кошторисні показники та виявляти потенційні ризики неефективного використання коштів. Таким чином реалізується модель distributed accountability, у межах якої контроль над процесами відбудови

розподіляється між державою, громадянським суспільством та міжнародними партнерами.

Станом на 2025 рік до системи DREAM було підключено понад 1000 територіальних громад, а кількість зареєстрованих проєктів відновлення перевищила 10 тисяч. Значна частина проєктів стосується реконструкції закладів освіти, лікарень, житлової інфраструктури та об'єктів критичної енергетики. Важливою особливістю системи є те, що понад 90% проєктів містять відкриті кошторисні дані, що є одним із найвищих показників прозорості серед цифрових платформ відбудови у країнах, які переживали масштабні військові конфлікти.

Аналіз функціонування екосистеми DREAM дає підстави говорити про помітні зміни в організації процесів відновлення. Насамперед цифровий формат роботи системи забезпечив відкритий доступ до інформації для державних органів, громад і міжнародних партнерів, що спростило координацію їхньої діяльності. Крім того, інтеграція DREAM із системою Prozorro посилила прозорість закупівель та створила додаткові можливості для контролю за використанням бюджетних і донорських коштів. Важливо й те, що відбір проєктів для фінансування дедалі більше ґрунтується на підтверджених даних про їхню готовність, потребу та суспільну значущість, а не лише на політичних чи ситуативних рішеннях.

Водночас особливе значення у розвитку партнерської взаємодії має місцевий рівень. Саме територіальні громади сьогодні є основним середовищем, де відбувається практична співпраця органів влади, громадських організацій, бізнесу та мешканців у вирішенні питань місцевого розвитку. Одним із найбільш показових прикладів є практика Вінницької міської громади, де функціонує система «Бюджету громадських ініціатив» через платформу EDEM, яка функціонує по всій країні [11]. Дана модель передбачає безпосередню участь мешканців у формуванні локальної політики розвитку через подання, обговорення та голосування за громадські проєкти. Особливістю вінницької практики є високий рівень інституційної інтеграції громадського сектору в процес модерації публічних консультацій. Неурядові організації та експертні

середовища беруть участь у структуризації проєктних заявок, комунікації з мешканцями та попередній експертній оцінці ініціатив.

Кількісні показники реалізації громадського бюджету у Вінниці демонструють стабільну динаміку залучення населення. Зокрема, у 2021 році в межах програми було подано понад 120 проєктів, а кількість громадян, які взяли участь у голосуванні, перевищила 25 тисяч осіб. Основними напрямками проєктів стали урбаністика, молодіжна інфраструктура, безбар'єрність та екологічні ініціативи. Аналогічні практики реалізуються у Львові та Києві, де громадський бюджет інтегрований у систему цифрового врядування та електронної демократії [10, 29].

Таким чином, приклад функціонування екосистеми DREAM та муніципальні практики залучення громадян до ухвалення рішень свідчать про поступове формування в Україні нових підходів до взаємодії держави, громад і громадянського суспільства. Їхньою характерною особливістю є використання цифрових інструментів, відкритих даних та розподілу відповідальності між різними учасниками управлінського процесу. За сучасних умов поєднання цифрових рішень, міжсекторальної співпраці та механізмів громадської участі стає важливим чинником підвищення ефективності публічного управління, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що партнерська взаємодія в сучасній системі публічного управління України поступово виходить за межі консультативної та контрольної функцій. Організації громадянського суспільства дедалі активніше залучаються до підготовки, реалізації та моніторингу управлінських рішень, а цифрові платформи створюють додаткові можливості для взаємодії між владою та громадськістю. На прикладі екосистеми DREAM та інструментів електронної демократії простежується потенціал цифрових механізмів щодо підвищення прозорості управлінських процесів, розширення участі зацікавлених сторін і зміцнення суспільної довіри до органів публічної влади. З метою практичного застосування результатів дослідження та забезпечення реалізації завдань Національної стратегії сприяння розвитку

громадянського суспільства в Україні, у роботі сформувано та обґрунтовано універсальну модель міжсекторальної та взаємодоповнюючої співпраці. Цей прикладний механізм запропоновано як загальний управлінський інструмент для органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що дозволяє мінімізувати ризики формального підходу до організації діалогу та забезпечує перехід до системи спільної підзвітності у різних практичних випадках — від відновлення об'єктів локальної інфраструктури до моделювання комплексних пакетів соціальних послуг.

Послідовність упровадження зазначеного механізму у практичну діяльність суб'єктів публічної політики охоплює чотири взаємопов'язані етапи:

1. Етап ініціювання та цифрового визначення зацікавлених сторін: орган публічної влади спільно з місцевими об'єднаннями громадянського суспільства через особистий кабінет на платформі «Взаємодія» або за допомогою муніципальних інформаційних порталів здійснює відкриту фіксацію наявної суспільної проблеми. На основі залучення незалежних аналітичних центрів проводиться автоматизований аналіз і класифікація ключових суб'єктів, інтереси яких охоплює зазначена проблема.

2. Етап спільного розроблення та проектування рішень: на засадах паритетності створюється робоча група, до складу якої у рівних частинах (по 50%) входять представники профільних зареєстрованих недержавних організацій та державні або муніципальні службовці. Використовуючи сучасні цифрові шаблони та зважаючи на позитивний європейський досвід, зокрема принципи естонського Кодекса доброї практики залучення, учасники групи здійснюють підготовку попереднього проєкту управлінського рішення, розраховують фінансовий кошторис та укладають розгорнуту таблицю оцінювання можливих ризиків.

3. Етап ресурсного узгодження та соціального замовлення: фінансування запланованого проєкту структурується на засадах використання комбінованої моделі, яка передбачає залучення бюджетних коштів через інструменти державного (муніципального) соціального замовлення чи

програми громадського бюджету у поєднанні з ресурсами міжнародної технічної допомоги. Безпосереднім виконавцем або співвиконавцем визначених робіт і послуг на конкурсній основі визначається профільна громадська організація.

4. Етап цифрового моніторингу та експертного оцінювання результатів: поточний контроль за цільовим використанням ресурсів та дотриманням встановлених термінів повністю інтегрується у відкриті електронні платформи. Підсумкова оцінка ефективності здійснюється на основі перевірених відкритих даних за обов'язкової участі громадських антикорупційних коаліцій, що гарантує високий рівень суспільної легітимності отриманого результату.

Запропонований універсальний механізм дозволяє органам публічної влади ефективно трансформувати потенціал громадянської мобілізації у стійку інституційну спроможність, забезпечуючи дотримання європейських стандартів прозорості, інклюзивності та взаємної відповідальності у процесах повоєнного відновлення України.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі здійснено комплексне дослідження трансформації моделей взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій у сучасній Україні в контексті розвитку публічної політики. Проведений теоретичний і прикладний аналіз дозволив підтвердити актуальність теми дослідження в умовах демократичних трансформацій, євроінтеграційних процесів та повномасштабної війни, які суттєво змінили характер відносин між державою та суспільством в Україні.

Для вирішення першого завдання дослідження встановлено, що сучасна політична наука розглядає громадянське суспільство не лише як сферу соціальної активності, а як повноцінного учасника процесу формування та реалізації публічної політики. Аналіз теоретичних підходів засвідчив, що еволюція взаємодії між державою та громадянським суспільством відбувалася від класичних ієрархічних моделей до сучасних мережевих і партнерських форм взаємодії. Найбільш релевантними для пояснення сучасних українських процесів виявилися неоінституціональний, структурно-функціональний та мережевий підходи, які дозволили розкрити механізми інтеграції громадянського суспільства у процеси врядування, вироблення політики та суспільного контролю.

У межах другого та третього завдань дослідження доведено, що трансформація моделей взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні має виразний історичний і політичний характер. Після здобуття незалежності українська модель взаємодії характеризувалася домінуванням держави та низьким рівнем інституціоналізації громадянської участі. Помаранчева революція 2004 року, Революція Гідності 2013–2014 років, процес децентралізації та подальші євроінтеграційні реформи стали ключовими чинниками переходу до більш відкритих і партнерських моделей взаємодії. Особливої інтенсивності цей процес набув після 2022 року, коли в умовах повномасштабної війни громадянське суспільство фактично інтегрувалося у

процеси забезпечення оборони, гуманітарної допомоги, соціальної підтримки населення та реалізації політики відновлення.

Виконуючи четверте завдання щодо оцінки інституціоналізації, проведений аналіз засвідчив, що сучасна українська модель взаємодії між державою та громадянським суспільством має переважно гібридний характер. З одного боку, активно розвиваються цифрові інструменти участі, механізми електронної демократії, громадські консультації, інструменти відкритих даних та громадський контроль. З іншого боку, зберігаються проблеми недостатньої інституціоналізації партнерства, нерівномірності розвитку механізмів участі на місцевому рівні, формального характеру окремих консультаційних процедур та значної залежності частини громадських організацій від міжнародної грантової підтримки.

Відповідно до п'ятого завдання, дослідження підтвердило гіпотезу роботи про те, що вищий рівень імплементації партнерських моделей взаємодії між державою та громадянським суспільством безпосередньо впливає на підвищення ефективності, прозорості та легітимності публічної політики. Встановлено, що механізми громадської участі сприяють підвищенню якості управлінських рішень, розширенню суспільного контролю, покращенню комунікації між владою та громадянами, а також формуванню більшої суспільної довіри до державних інституцій.

При виконанні шостого завдання, пов'язаного з виявленням викликів та компаративним аналізом, визначено, що міжнародний досвід Польщі та Естонії дозволив визначити ключові моделі організації партнерської взаємодії у країнах Центрально-Східної Європи. Польська модель демонструє високий рівень нормативної інституціоналізації співпраці між державою та громадськими організаціями через механізми соціального замовлення, конкурсного фінансування та партисипаторного бюджетування. Естонська модель, у свою чергу, ґрунтується на цифровізації публічного управління та широкому використанні електронних платформ залучення громадян до процесів вироблення політики. Аналіз цих практик показав, що ефективність партнерської

взаємодії значною мірою залежатиме від рівня відкритості державних інституцій, наявності стабільних механізмів фінансування громадського сектору та інтеграції цифрових інструментів участі.

З метою реалізації сьомого завдання щодо розробки рекомендацій на основі партнерських моделей, особливе значення у роботі було приділено аналізу цифрової екосистеми DREAM як прикладу сучасної мережевої моделі партнерської взаємодії в Україні. Дослідження засвідчило, що система DREAM стала прикладом ефективної інтеграції держави, територіальних громад, громадянського суспільства та міжнародних донорів у процесі управління відновленням країни. Встановлено, що використання відкритих даних, цифрових інструментів моніторингу та інтеграції державних реєстрів дозволило підвищити прозорість відбудови, знизити інформаційну асиметрію між учасниками процесу та посилити контроль за використанням фінансових ресурсів. Аналіз функціонування DREAM також підтвердив, що цифровізація суттєво зменшує транзакційні витрати взаємодії між державою, громадами та донорами.

Окремо було досліджено муніципальні практики участі громадян на прикладі Вінницької, Львівської та Київської міських громад. Проведений аналіз показав, що інструменти громадського бюджету, електронних консультацій та локальних платформ участі сприяють формуванню нової культури взаємодії між владою та громадянами. Встановлено, що громади з вищим рівнем розвитку механізмів участі характеризуються більшою активністю мешканців, вищим рівнем довіри до органів місцевого самоврядування та ефективнішим використанням бюджетних ресурсів.

Водночас у роботі виявлено низку системних проблем, які стримують подальший розвиток партнерських моделей взаємодії в Україні. Серед них – недостатня сталість фінансування громадських організацій, нерівномірність розвитку інструментів участі між громадами, недостатній рівень цифрової грамотності окремих соціальних груп, низький рівень залучення громадян до стратегічного бюджетного планування, а також формальний характер частини громадських консультацій. В умовах воєнного стану додатковими викликами

залишаються централізація окремих управлінських рішень, перевантаження органів влади кризовими функціями та обмеженість фінансових ресурсів громад.

На основі проведеного дослідження доцільно запропонувати низку практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні.

Насамперед необхідним є подальше вдосконалення нормативно-правової бази у сфері громадської участі. Доцільним є закріплення обов'язковості публічних консультацій для рішень стратегічного характеру, а також створення єдиних стандартів функціонування громадських рад при органах виконавчої влади та місцевого самоврядування. Це дозволить зменшити формальний характер консультаційних процедур та підвищити реальний вплив громадськості на процес ухвалення рішень.

Важливим напрямом є розвиток механізмів фінансової підтримки громадянського суспільства на місцевому рівні. Органам місцевого самоврядування доцільно розширювати практику соціального замовлення, конкурсного фінансування громадських ініціатив та співфінансування локальних проєктів. Це сприятиме підвищенню фінансової стабільності громадських організацій та зменшенню їхньої залежності від міжнародних донорів.

Окремої уваги потребує подальший розвиток цифрових інструментів участі. Доцільним є розширення функціоналу електронних платформ участі, інтеграція місцевих інструментів електронної демократії з державними цифровими сервісами та забезпечення відкритості публічних даних на всіх рівнях влади. Водночас важливо забезпечити цифрову доступність для різних категорій населення, зокрема жителів сільських територій, людей старшого віку та внутрішньо переміщених осіб.

Не менш важливим є посилення інституційної спроможності територіальних громад у сфері взаємодії з громадянським суспільством. Доцільним є впровадження системного навчання представників органів місцевого самоврядування щодо механізмів громадської участі, стратегічних

комунікацій та управління партнерськими проєктами. Це дозволить підвищити якість комунікації між владою та громадою та сприятиме розвитку локального врядування.

Перспективним напрямом є також подальший розвиток цифрових систем моніторингу та підзвітності за аналогією з екосистемою DREAM. Практика використання відкритих даних та інтегрованих цифрових платформ може бути поширена не лише на сферу відновлення, а й на інші напрями публічної політики, зокрема соціальний захист, охорону здоров'я, освіту та місцевий економічний розвиток.

Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що сучасна модель взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні перебуває на етапі активної трансформації від ієрархічної системи управління до більш відкритої, партнерської та мережевої моделі. Подальший розвиток цієї моделі значною мірою залежатиме від рівня інституціоналізації громадської участі, ефективності цифрових інструментів, спроможності територіальних громад та готовності держави забезпечувати постійний відкритий діалог із суспільством. Отримані результати підтверджують, що розвиток партнерських механізмів взаємодії є важливою передумовою підвищення ефективності публічної політики, демократичної стійкості держави та успішної післявоєнної трансформації України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. В. Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. *Політичне життя*. 2019. № 1. С. 60–65. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.1.6> (дата звернення: 18.05.2026).
2. Бажан О. В. Диктаторські закони 16 січня 2014. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави. Ін-т історії України НАН України. Київ, 2016. URL: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&S21STR=dyktatorski_zakony_2014 (дата звернення: 18.03.2026).
3. Банчук-Петросова О., Мадрига Т. Роль громадянського суспільства у формуванні публічної політики в Україні. *Публічне управління і політика*. 2024. № 1. С. 11–20. URL: <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2024.1.02> (дата звернення: 18.04.2026).
4. Бекешкіна І. Наша перша сила у єдності, а друга — це зв'язки зі ЗМІ. *Громадський Простір*. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=iryna-bekeshkina-nasha-persha-syla-u-jednosti-a-druha-tse-zvyazky-zi-zmi> (дата звернення: 18.03.2026).
5. Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти : монографія. Харків : Юрайт, 2014.
6. Благодійний фонд «Повернись живим» : офіційний вебсайт. URL: <https://savelife.in.ua> (дата звернення: 08.05.2026).
7. Благодійний фонд Сергія Притули : офіційний вебсайт. URL: <https://prytulafoundation.org> (дата звернення: 08.06.2026).
8. Бунік М. З. Принципи моделювання громадянського суспільства як сфери самоврядних відносин : монографія. Львів : ЛА «Піраміда», 2024. 168 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2025/1/28/paragraphs/65921/monografiya-bunik.pdf> (дата звернення: 08.03.2026).
9. Ващенко А. С. Моделі взаємодії громадянського та політичного суспільства: теоретико-концептуальний аспект. *Політичне життя*. 2019. № 4. С.

4–9. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.4.1> (дата звернення: 18.05.2026).

10. Громадський бюджет міста Києва : офіційний вебпортал. *Київська міська державна адміністрація*. URL: <https://gb.kyivcity.gov.ua> (дата звернення: 04.05.2026).

11. Громадський бюджет: Вінницька міська територіальна громада : офіційний вебпортал. *Платформа електронної демократії «E-DEM»*. URL: <https://budget.e-dem.ua/0510100000> (дата звернення: 14.05.2026).

12. Державна цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням DREAM : офіційний вебпортал. URL: <https://dream.gov.ua> (дата звернення: 08.01.2026).

13. Державна цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням DREAM. URL: <https://dream.gov.ua/ua> (дата звернення: 09.05.2026).

14. Електронна система публічних закупівель Prozorro : офіційний вебпортал. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk> (дата звернення: 08.04.2026).

15. Жужа Л. Перетворення громадянського суспільства в Україні під впливом Революції гідності. *International scientific journal*. 2015. № 6. С. 41–45.

16. Ковальчук В. Громадянська участь у процесі здійснення врядування як чинник легітимації публічної влади. *Конституційно-правові академічні студії*. 2024. № 4. С. 21–29. DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.4.2024.3> (дата звернення: 17.04.2026).

17. Кононенко В. В., Лапшин С. А. Громадянське суспільство та держава: співвідношення в публічному управлінні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.8.1> (дата звернення: 08.05.2026).

18. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Офіційне інтернет-представництво Президента України. Розділ II: Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> (дата звернення: 30.04.2026).

19. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство сучасної України: проблемні аспекти розвитку. *Наукові праці МАУП. Серія: Політичні науки*. 2017. Вип. 1. С. 56–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaupp_2017_1_8 (дата звернення: 18.05.2026).
20. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство та держава в Україні: стратегія взаємодії в умовах сучасних викликів : монографія. Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ : НІСД, 2018. 180 с.
21. Лациба М., Сидоренко Д., Повтарь Н. Оцінка середовища громадянського суспільства в Україні (CSO Meter 2019). Київ : УНЦПД, 2019. 92 с. URL: <https://csometer.info/sites/default/files/2022-02/CSO%20Meter%20Country%20Report%202019%20Ukraine%20%E2%80%93%20Ukrainian.pdf> (дата звернення: 15.04.2026).
22. Офіційний вебпортал Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК). URL: <https://nazk.gov.ua/uk/> (дата звернення: 13.05.2026).
23. Офіційний вебсайт Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). URL: <https://nabu.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2026).
24. Офіційний портал Вінницької міської ради. URL: <https://www.vmr.gov.ua> (дата звернення: 28.04.2026).
25. Офіційний сайт Всеукраїнської громадської організації «Комітет виборців України». URL: <http://www.cvu.org.ua> (дата звернення: 18.05.2026).
26. Офіційний сайт міжнародної правозахисної організації Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org> (дата звернення: 08.04.2026).
27. Офіційний сайт Руху ЧЕСНО. URL: <https://www.chesno.org> (дата звернення: 08.06.2026).
28. Офіційний сайт Центру Разумкова (Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова). URL: <https://razumkov.org.ua> (дата звернення: 21.05.2026).
29. Портал е-демократії: Бюджет участі міста Львова. URL: <https://lviv.pb.org.ua/> (дата звернення: 04.05.2026).

30. Права людини в Україні (доповідь). Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Права_людини_в_Україні_\(доповідь\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Права_людини_в_Україні_(доповідь)) (дата звернення: 08.04.2026).

31. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI. Законодавство України. *Верховної Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 08.03.2026).

32. Про затвердження Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. Законодавство України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/333-2014-p> (дата звернення: 28.04.2026).

33. Про затвердження Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 27 верес. 2021 р. № 487/2021. Законодавство України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021> (дата звернення: 08.05.2026).

34. Про затвердження плану заходів на 2025–2026 роки щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2025 р. № 246-р. Законодавство України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2025-p> (дата звернення: 08.06.2026).

35. Про затвердження Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовт. 2004 р. № 1378. Законодавство України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-2004-p#Text> (дата звернення: 08.05.2026).

36. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від

27.09.2021 № 487/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4872021-40193>(дата звернення: 08.06.2026).

37. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII (у редакції Закону України від 13 січ. 2011 р. № 2938-VI). Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12> (дата звернення: 08.04.2026)

38. Рейтинг прозорості 100 міст України (2021). Програма «Transparent Cities» ; Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL: <https://transparentcities.in.ua> (дата звернення: 08.06.2026).

39. Розвиток громадянського суспільства в Україні : аналітична доповідь. *Нац. ін-т стратег. дослідж.* Київ : НІСД, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini-u-2023-2024> (дата звернення: 07.04.2026)

40. Сирінська О. А. «Україна без Кучми» – кампанія нар. протестів в Україні 2000–01. Енциклопедія історії України. Ін-т історії України НАН України. URL: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&S21STR=ukrajina_bez_kuchmy (дата звернення: 08.05.2026).

41. Сич О. М. Революція на граніті 1990 р. і Помаранчева революція 2004 р.: динаміка впливу націоналістичних структур. *Історико-політичні студії*. 2018. № 1. С. 95–106.

42. Смірнова Д. Трансформація моделей взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій у сучасній Україні в контексті розвитку публічної політики. *Публічна політика в умовах війни та міжнародних викликів* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квітня 2026 р.).

43. Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) : офіційний вебпідрозділ. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/specializovana-antikorupciyna-prokuratura> (дата звернення: 09.05.2026).

44. Спільнота моніторингу публічних закупівель Dozorro : офіційний вебсайт. *Трансперенсі Інтернешнл Україна*. URL: <https://dozorro.org> (дата звернення: 28.04.2026).

45. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики : монографія. НАН України, Ін-т соціології. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2015. 420 с.

46. Ткачук А. Автор реформи децентралізації Анатолій Ткачук: Зараз не можна змінювати Конституцію. Посилимо регіони — втратимо країну : інтерв'ю. *Інститут громадянського суспільства*. URL: <https://www.csi.org.ua/publications/avtor-reformy-detsentralizatsiyi-anatolij-tkachuk-zaraz-ne-mozhna-zminyuvaty-konstytutsiyu-posylymo-regiony-vtratymo-krayinu/> (дата звернення: 28.04.2026).

47. У Києві люди збираються на Майдан через відмову від Асоціації. *Українська правда*. 2013. 21 лист. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2013/11/21/7002657/> (дата звернення: 18.05.2026).

48. Фальченко, С. Б. Деякі аспекти взаємодії держави і громадянського суспільства: конституційно-правова характеристика. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №4. С. 96-100. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.15>

49. Цокур Т. В. Становлення громадянського суспільства в Україні в умовах демократичної трансформації : дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2014.

50. Червінська Н. М. Концепція публічної сфери у філософії Юргена Габермаса : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 033 Філософія. Національний університет «Києво-Могилянська академія», Факультет гуманітарних наук, Кафедра філософії та релігієзнавства. Київ, 2023. 68 с.

51. Яким інституціям висловлюють довіру найчастіше українці : результати соціологічного опитування. *Центр Разумкова*. Київ, 2024. URL:

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia> (дата звернення: 09.03.2026).

52. Яровой Т. С. Формування громадянського суспільства в Україні: ретроспектива крізь призму публічного управління. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2024. № 3. С. 164–169. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.24>

53. Індекс сталості організацій громадянського суспільства в Україні : національна доповідь за роки аналізованого періоду. *Український незалежний центр політичних досліджень ; за підтримки USAID*. Київ : УНЦПД, 2025. URL: <https://ucipr.org.ua> (дата звернення: 08.04.2026).

54. Act of 24 April 2003 on Public Benefit and Volunteer Work. *Journal of Laws of the Republic of Poland*. 2003. No. 96. Item 873.

55. Almond G. A., Powell G. B. Comparative Politics: A Developmental Approach. Boston : Little, Brown and Co, 1966. 348 p.

56. Civil Society Organization Sustainability Index (CSOSI) : Reports and Data. U.S. Agency for International Development. URL: <https://www.usaid.gov/civil-society-organization-sustainability-index> (дата звернення: 12.03.2026).

57. Civil Society Organization Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia / United States Agency for International Development ; Bureau for Europe and Eurasia. Washington, D.C. : USAID, 2025. 284 p. URL: <https://www.fhi360.org/resource/civil-society-organization-sustainability-index-reports> (дата звернення: 08.05.2026).

58. Cohen J. L., Arato A. Civil Society and Political Theory. Cambridge : MIT Press, 1992. 771 p.

59. Economist Intelligence Unit. Democracy Index 2024. London : The Economist Intelligence Unit, 2025.

60. Estonian Civil Society Development Concept (EKAK). Tallinn : Riigikogu, 2002. URL: <https://www.riigikogu.ee/en/introduction-and-history-of-riigikogu/estonian-civil-society-development-concept-ekak/> (дата звернення: 03.05.2026).

61. European Civil Society Shaping Our Future. European Commission ; Directorate-General for Research and Innovation. Brussels : *European Commission*, 2022. 64 p. URL: <https://op.europa.eu> (дата звернення: 12.04.2026).
62. Freedom in the World 2006: Ukraine. *Freedom House*. Washington, 2005. 12 p. URL: <https://freedomhouse.org> (дата звернення: 18.04.2026).
63. Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions : Catching the Deliberative Wave. *OECD*. Paris : OECD Publishing, 2020. 191 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/339306da-en>.
64. Jones C. O. An Introduction to the Study of Public Policy. 3rd ed. Monterey : Brooks/Cole Publishing Company, 1984. 306 p.
65. Klein A. Civil Society. *International Encyclopedia of Civil Society*. Cham: Springer, 2021. URL: https://www.arl-international.com/sites/default/files/dictionary/2021-08/civil_society.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
66. Kooiman J., Bavinck M., Chuenpagdee R., Mahon R., Pullin R. Interactive Governance and Governability: An Introduction. *The Journal of Transdisciplinary Environmental Studies*. 2008. Vol. 7. No. 1. P. 1–11.
67. Kuts T., Yakovlyev M. Civil society in post-Euromaidan Ukraine: From revolution to consolidation. Civil Society in Post-Euromaidan Ukraine: Post-Revolutionary Trends and Challenges. 2018. P. 15–32. URL: https://www.researchgate.net/publication/328289436_Civil_society_in_post-Euromaidan_Ukraine_From_revolution_to_consolidation (дата звернення: 28.05.2026).
68. Lesnyak V. Realization of the Post-Revolutionary Political Changes in Ukraine in the Context of Democratic Consolidation Perspectives. *Social Contexts*. 2020. Vol. 8. P. 95–108.
69. Mahoney J., Thelen K. A Theory of Gradual Institutional Change. Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power. ed. by J. Mahoney, K. Thelen. Cambridge : *Cambridge University Press*, 2010. P. 1–37.

70. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej : oficjalny portal. *Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina> (дата звернення: 12.06.2026).
71. OECD. Civic Space Review of Estonia. Paris : *OECD Publishing*, 2023.
72. Protecting Civic Space and Promoting Citizen Participation : Council of Europe Standards and Guidelines / Council of Europe. Strasbourg : *Council of Europe Publishing*, 2021. 78 p. URL: <https://www.coe.int> (дата звернення: 19.03.2026).
73. Protz A. Ukrainians trust Armed Forces, rescue workers and volunteers most – survey. *Ukrainska Pravda*. 2024. 16 Oct. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/10/16/7479969/> (дата звернення: 11.05.2026).
74. Putnam R. D. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton : Princeton University Press, 1993. 258 p.
75. Rada Działalności Pożytku Publicznego : oficjalna strona. *Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej*. URL: <https://www.gov.pl/web/pozytek/rada-dzialalnosci-pozytku-publicznego> (дата звернення: 08.05.2026).
76. Rhodes R. A. W. Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability. Buckingham ; Philadelphia : *Open University Press*, 1997. 252 p.
77. Shveda Y., Park J. Ukraine's Revolution of Dignity: The Dynamics of Euromaidan. *Journal of Eurasian Studies*. 2016. Vol. 7(1). P. 85–91. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.10.007> (дата звернення: 08.05.2026).
78. Standard Template. *European Commission*. Brussels : DG JUST, 2024. URL: https://commission.europa.eu/document/download/8c30975d-bc1c-4415-8dcd-a71cb28f3662_en?filename=JUST_template_comingsoon_standard.pdf (дата звернення: 31.03.2026).
79. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2024. Berlin : *Transparency International*, 2025. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2024> (дата звернення: 08.06.2026).

80. Ukraine Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) : February 2022 – December 2023 / World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations. Washington, D.C. : *World Bank Group*, 2024. 177 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/817e607e-2933-4b5c-a716-8af453ca1ed0> (дата звернення: 11.03.2026).
81. United Nations. E-Government Survey 2024: The Future of Digital Government. New York: *United Nations*, 2024. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/data-center> (дата звернення: 08.06.2026).
82. USAID. 2023 Civil Society Organization Sustainability Index: Ukraine. Washington, D.C. : *USAID*, 2024.
83. Way L. A. Pluralism by Default and the Sources of Democratic Change in Ukraine. *Democratization*. 2015. Vol. 22(5). P. 750–768.
84. Worldwide Governance Indicators : Interactive Data Access. *World Bank Group*. URL: <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators> (дата звернення: 08.03.2026).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця 1 - Порівняльна характеристика моделей партнерської взаємодії держави та громадянського суспільства в Польщі, Естонії та Україні

Критерій порівняння	Республіка Польща	Естонська Республіка	Україна
Тип моделі партнерської взаємодії	Нормативно-контрактна [64]	Цифрово-мережева [65; 70]	Гібридна трансформаційна [36; 82]
Основний нормативний акт	Закон про діяльність на користь суспільного блага та волонтерство (2003) [64]	Estonian Civil Society Development Concept (ЕКАК) [60]	Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021–2026 рр. [36]
Базовий механізм взаємодії	Конкурсне виконання публічних завдань громадськими організаціями [64]	Електронна участь та цифрові консультації [60]	Громадські консультації та інструменти електронної демократії [36]
Приклади практичної реалізації	Громадські бюджети великих міст [64]	Rahvaalgatus.ee, e-Consultation [60]	Дія, DREAM, Prozorro, електронні петиції [36]
Індекс розвитку електронного урядування (EGDI, 2024)	0,8648 [81]	0,9727 [81]	0,8046 [81]
Місце у рейтингу EGDI (2024)	37 [81]	2 [81]	30 [81]
Індекс електронної участі (EPI, 2024)	0,8295 [81]	0,9394 [81]	1,0000 [81]
Рівень інституціоналізації співпраці	Високий [64]	Високий [60]	Середній [36; 82]
Основний етап залучення ОГС у policy cycle	Реалізація та оцінювання публічних послуг [64]	Формування політики та консультації [60]	Адвокація, моніторинг та кризове реагування [82]
Основний механізм фінансування ОГС	Державні та муніципальні гранти [64]	Державні програми та кошти ЄС [82]	Міжнародна технічна допомога та місцеві бюджети [82]
Партисипаторне бюджетування	Інтегроване у діяльність великих міст [64]	Реалізується через цифрові інструменти участі [60]	Функціонує у частині громад [36]
Рівень цифровізації публічних послуг	Дуже високий [81]	Дуже високий [81]	Дуже високий [81]
Індекс сприйняття корупції (CPI, 2024)	53 бали [79]	76 балів [79]	35 балів [79]

Індекс демократії (Democracy Index, 2024)	Flawed Democracy [59]	Full Democracy [59]	Hybrid Regime [59]
---	-----------------------	---------------------	--------------------

Критерій порівняння	Республіка Польща	Естонська Республіка	Україна
Основні переваги моделі	Стабільність правового регулювання та фінансування [64]	Висока цифрова інтеграція громадян [65; 70]	Висока мобілізаційна спроможність громадянського суспільства [82]
Основні ризики	Бюрократизація процедур участі [64]	Цифровий розрив окремих соціальних груп [82]	Залежність від донорського фінансування [82]
Перспективи адаптації для України	Розвиток соціального замовлення [64]	Інтеграція цифрових платформ співтворення політики [60]	Формування комбінованої моделі participatory governance [36; 82]

Джерело: узагальнено та систематизовано автором

ДОДАТОК Б

Таблиця 2 - Основні компоненти та функціональні можливості цифрової екосистеми DREAM у процесі відбудови України

Компонент екосистеми DREAM	Основні суб'єкти	Функціональна роль у системі	Інструменти та цифрові механізми	Практичний результат
Реєстрація пошкоджень	Територіальні громади, органи місцевого самоврядування	Формування первинної бази даних щодо пошкоджених об'єктів	Геоприв'язка об'єктів, цифрові картки, фотофіксація, інтеграція з Реєстром пошкодженого майна	Стандартизований облік збитків та прискорення підготовки проєктів відновлення
Верифікація інформації	Міністерство розвитку громад та територій України, Агентство відновлення	Перевірка достовірності даних та відповідності проєктів державним вимогам	Інтеграція з ЄДЕССБ, Spending.gov.ua, Prozorro, державними реєстрами	Скорочення дублювання даних та підвищення точності планування
Формування проєктів відбудови	Органи місцевого самоврядування, комунальні установи	Підготовка технічної документації та кошторисів	SMART-структура проєктів, цифрові кошториси, аналітичні dashboards	Уніфікація підходів до підготовки проєктів
Фінансування проєктів	Міжнародні донори, державні фонди, фінансові інституції	Розподіл фінансових ресурсів на verified projects	Відкриті бази проєктів, статуси готовності, фінансові трекери	Підвищення прозорості використання міжнародної допомоги
Закупівлі та тендери	Замовники робіт, підрядники, Prozorro	Проведення закупівель та контрагування	Інтеграція з Prozorro та BI-модулями аналітики	Зниження корупційних ризиків та автоматизація моніторингу
Громадський контроль	DOZORRO, Transparency International Ukraine, журналісти	Незалежний моніторинг реалізації проєктів	Open data, risk indicators, автоматизовані аналітичні модулі	Раннє виявлення ризикових закупівель та завищених кошторисів
Аналітика та звітність	Держава, донори, громадські організації	Формування статистики та оцінка ефективності відновлення	DREAM Analytics, інтерактивні панелі даних, GIS-візуалізація	Підвищення підзвітності та evidence-based planning

Компонент екосистеми DREAM	Основні суб'єкти	Функціональна роль у системі	Інструменти та цифрові механізми	Практичний результат
Аналітика та звітність	Держава, донори, громадські організації	Формування статистики та оцінка ефективності відновлення	DREAM Analytics, інтерактивні панелі даних, GIS-візуалізація	Підвищення підзвітності та evidence-based planning
Комунікація між учасниками	Держава, громади, донори, ОГС	Координація процесу відбудови	Єдина цифрова екосистема та централізований обмін даними	Зниження транзакційних витрат та прискорення ухвалення рішень
Інтеграція міжнародної допомоги	Світовий банк, USAID, ЄС, UNDP	Верифікація проєктів для міжнародного фінансування	Уніфіковані цифрові стандарти звітності	Підвищення довіри міжнародних партнерів до механізмів відбудови
Довгострокове стратегічне планування	Міністерства, громади, аналітичні центри	Формування пріоритетів регіонального відновлення	Аналітичні модулі прогнозування та оцінки потреб	Перехід до системного recovery governance

Джерело: узагальнено та систематизовано автором